

РАДІО

Валеріян Поліщук

Я відчуваю дім планети своєї,
Як гомін електричних хвиль
По радіо ловлю.
Ось Лондон корчиться
Фокстротом брязкотливим,
Ось Ейфель журно запікав
Говіркою Морзе
Мелодію свою...
На кілька промінів торкнувся варіометр —
І зойки невимовні
Крають слух:
Десь пароплав
У штормі захлинувся, —
Тоскнотне Ес - О - Ес
Нависло як обух.
Хрипить в етер
Його останній, життєдайний нерв...
Замовк...
І серце впало...
Невже людські зітхання
Під антиподами моїми
Зелений, злючий вал
тако зажер?
Чи може крижаний
Блакитно-білий айсберг
Черкнув задиханий ходом пароплав —
І райдужно-полярний блиск
Тепло каюти
Смертельним холодом залляв?
Мов раною смертельною
Пробоїна зігнула: —
В середину життя
Потоп удерсь —
І нагла сіль води
Своїм шипучим льотом
Торкнулась молодих,
Напівдитячих перс...
Ах, далі...
Знову свист.
І раптом іздалека —
(Ще поворот) — і дужче, й голосніш
Полляла флейта плин,
Як саяво аметист,
І ксілофон заклекотав,
Як у танку лелека,
І заспівав у сурмах
Бархатний метал...
Лечу вперед.
Зашепотів за свистом
Голос моложавий, —
(Я вухом регулятора

В етерові броджу),—
І ось пашисту казку
То стомлено, то жваво
Несе дитині хтось
За бархатну межу.
Блукаю по планеті
Я в електричних хвилях.
Антену чутким вухом
Винюхує із темряви
Найдальший подих, звук.
Ось телеграмні сполохи
Червількових боїв і гнівних розрухів повстання
Незнаного, многотрадального Китаю —
І вже ячміль штиків і кіс,
Мов лан без меж, іде й хитає,
Ще й маки та волошки прапорів підніс.
В уяві безліч виснажених рук —
Худих і жовтих рук
Замороженого кулі...
І раптом гостродзюбі кулі —
За цифрою — пекучим, бризком
По головах пройшлись:
Вперед лавина кинулась,
А де-хто ницьма вниз.
І раптом павза
Громом затріщала:
Десь буря і гроза.
На Захід, чи на Схід?
І все моя машина
Чутко відмічає,
Що робиться в моїм домі —
Планеті гірких бід.
Чи радість де, чи біль,
А чи шантаний гомін,
Чи заклики борні,
Чи передсмертний плач —
В кімнаті все мені
Розкаже як нікому
Химерний і слухняний
Мій ламповий приймач.

ТОВАРИСЬКА ПОСЛУГА

Оповідання

С. Пилипенко

Коли вперше читалося це оповідання на плужанській вечірці, котрі казали: „це вигадано“, а котрі: „я знала багато таких випадків“ чи „зі мною мало не так само було“. Редакції, зрештою, однаковісінько, було так насправді, чи ні. Для неї важно те, що автор у художній формі ставить проблему, яка хвилює наше суспільство і яка, безперечно, викличе інтерес у читачів.

Це було вже давно: коли в кожній кімнаті немилосердно чаділа залізна „буржуйка“ і громадяни вільної радянської республіки напихувались „дубовою“ кашею — без соли і сьорбали „чайок“ з якогось висушеного овочового листа — без цукру. Проте життя було напружено-повне, ясно-надійне. Скрута, злигодні минуть, повинні минати, аби працювати, над силу працювати.

І Олесь захлинався у праці, невтомно, самовіддано.

Очі йому завжди горіли борецьким завзяттям, чисте обличчя пашіло здоров'ям і силою, наче не доводилось і йому годуватися неймовірною, в інші часи кашею та підфарбованим окропом, наче не валився він мало не що-дня на рядняну „розкладушку“ десь далеко за північ, запрацювавшись до незможу, забувши іноді зняти важкі чоботи і підкинути дровець у смердючу „буржуйку“.

Того холодного, ясного ранку він теж притьмом прокинувся, як був ще з учора одягнений у чорну шкурятянку, — від раптового, короткого, але енергійного стуку в двері.

Скочив. Ураз струснув рештки молодого, здорового сна. П'ястуком аби-як пригладив скудовченого чуба.

— Увійдіть! — до дверей молодого, дзвінко.

На порозі дівчина в чоловічій кашкетці, спід якої непокірно висмикуються русьві пасма непокірного волосся.

Кругле, рясно всіяне ластовинням обличчя з кирпатеньким носом, пухкими кровистими губами, м'яким підборіддям. Невеликі очі, кольору вишневої смолки, зорять задирливо-привітно. Чоловічки в них, як бісики, бігають, штрикаються. Вся вона, мов рябеньке курчатко в своєму ватяному, салдатського крою, полусвітку, строкатій, короткій спідниці, з намерзлим, червоними з морозу руками.

Якесь обтріпане, скудовчене, а проте задержувате — з тих курчаток, що відважно плигають перед засоромленою пикою здорового кудлатого пса і примушують його здивовано відступити від маленького нахаби.

— Товаришу, сьогодні свято Тараса Шевченка. Ви мусите у нас на фабриці зробити гарну доповідь. Мене послав культком. Початок о восьмій увечері. ■

Цокоче швиденько, незаперечно, наче підвладному наказує. Бісики із вишнево-смолчаних оченят уже встигли обстригати всеньку кімнату, на мить зупинитися на столі з незакінченим рукописом, зім'ятому ліжку, брудних чоботях, заклопотаному з несподіванки обличчі Олесь.

— Який культком? Яка фабрика? Мені треба дописувати статтю...

— Я — культком, тоб-то я — голова культкому. На махорочній. Мені треба доповідача на сьогодні. А статтю можете писати завтра.

— Але, товаришко...

— Я приїду по вас рівно пів на восьму. Скільки показує ваш годинник? Порівняймо.

— В мене нема годинника! Та...

— То будьте ввечері вдома. Я заїду, пам'ятайте. На все краще!

І вже лопочуть її чобітки десь біля вихідних дверей.

— Оце наскочила! І відмовитися не встиг. Пропала стаття! А втім — однаково десь би занарядили. Тарасів день — бенефіс усіх українців-промовців. Все одно не відкрутишся... Треба мабуть, допомогти...

І сів був писати. Та якось не витанцьовувалось.

В очах миготіла кругленька жіноча фігурка з жвавими рухами, з наказливим голоском:

— „Зробіть гарну доповідь!“ Бач, яка прудка — не аби-яку, а ще й гарну... І ніс бараболькою. Мабуть, із села: торохтить по-українському, як горох із мішка сипле. Так таки гарну доповідь?

Глянув ще раз на свій рукопис — і відклав набік. Зажде. Треба справді подумати, як доповідь скомпонувати, щоб не трафаретно вийшло, щоб краще підійти до робітниць, до жіночого серця.

Вже звечоріло, як Олесь ізнов почув той самий короткий, енергійний стук у двері.

— Готові? Ідьмо! О, це гаразд! — побачила на столі Кобзаря з закладинками на потрібних для цитування місцях: — Краще за самого Тараса ніхто про нього не скаже. А правда, якби він тепер жив — у більшовики пошився б? Панів би лупцював — аж гуло! І що вже він їх ненавидів. А дітей любив...

Дівчина на хвилюк наче спотикнулась, по обличчю перебігла легка хмарка, та за мить вона торохтіла невгамовно знов, уже на візнику, що флегматично хльоскав розбиту на всі чотири шкапину.

— Ви з якої губернії? Полтавець? Простою мовою говоритимете? У нас, знаєте, окрім Катерини та Наймички, найбільші грамотії нічогісінько українського не читали. Ще Заповіт де-хто вмів співати. Навчила. А ви співаєте? Полтавці всі співучі. Треба б було ще драмгурток змайструвати, та хіба тепер до вистав? Вся думка — виробництво налагодити. Дядьки вже нам зовсім віри не ймуть. Сіють свій „самотрест“ — не треба кажуть, вашої мархотки. Такий запридух, що овва!.. овва, — мало язика не втяла на тім вибою! Легче вези, ти, машталіре безокий! Ще з доповідача душу витрусимо на цім бруді гемонським... Та поганяй-бо мерщій! Вже нерано.

— То ж як: чи поганяти мерщій чи легше везти? — нашішківато візник: — Бачите — он місток злодійський. Обережно треба.

Олесь не бував у цій частині міста. Темними мурами тяглися обабіч незнайомі будівлі, довгі паркани. Жодного лихтаря. Одинокі постаті запізнілих прохожих. Кроки лунко цокотять у морозному повітрі. Здала неясно бовваніють контури моста через невеличку річку. За нею чорніють низькі перії передмістя. Воно наче прилягло до землі, причаїлось і насторожено ловить тривожні нічні звуки.

— Еге ж лячно? У нас тут, як споночіє, і не виходь. Під цим от містком, бува, ракли чатують. Знаєте: „Дядю, дай субу“? Не знаєте? А ще статті пише! Це так: іде хтось у шубі, а назустріч хлопчєня і скигнить: „Дядю, дай субу, бо холодно“. — „Пішов, каже, геть!“ А хлопчик за рукав: „Та дядю, дай субу, дя-адю!“ — „Та відчепись, паценя!“ — „Дя-адю, су-убу... Ой, не бийтесь!“ А спід містка здоровенне раклище суне та до прохожого: „Ти чого дитину забиждаєш? Сказано: дай шубу! А ну, витряхайсь!“ І витряхає... Такий це місток. Ой же й врем'ячко! Коли ми його перебудемо?... Та чого ви мовчите? От собі оратора винайшла!..

— Та коли б я що сказав? Кажіть ви краще: у вас велика фабрика? Добре працюєте?

— Де там велика! Розбіглися мало не всі. Хто бубликами на базарі торгує, хто по селах барахло на харчі міняє. Яка тепер праця, самі знаєте. На тиждень якихось вісімсот „косих“ заробиш, а фунт хліба двісті п'ятьдесят коштує. От і маєш на три фунти з гачком за получку, — по половинці тоб-то на день: їж, не трісни, співай пісні. Ой, тяжко робітництву, а ще погань усяка очі коле, агакає: „ага, краще за царя було, ага!“ От вам і політграмота! Що вже я з нею намучилась... А в гуртку у мене аж двадцятєро. Тільки книжок обмалъ. У вас, напевно, зайві є? Я завтра заїду, забєру. От братва зрадіє! А Бебель у вас є? Давно хочу Бебеля прочитати, а то всі про нього кажуть, а я ні бебеля не тямлю, що воно за один... Та чого ви мовчите? От іще неговіркий! Як же ви доповідатимете, як із вас слова не витягнеш?... О, стривайте, небавом приїдемо. Там он, за заворотом, і наша махорочна.

Над мурованою брамою коливався великий лихтар і в його жовтавому світлі полоскалися два злинялі червоні прапори. За брамою чорна паща фабричного двору.

— Тепер цією стежкою до головного корпусу. Та не туди, там каляжа! Поволі, товаришу, тут сходи. Лічіть десять ступенів. От іще хазяї в нас, хоч би яку скипку засвітили! І на свято не дивляться. Сюди, направо. Не роздягайтесь, у нас холодно. Хотіли були парове відремонтувати, та ж вугілля — самі знаєте — і для залізниці бракує. Ой, врем'ячко!

Кімната фабрзавкому. Прості столи, прості нефарбовані лави. На стіні Ленін мружить око і плакат про вошу і соціалізм. Га, тепер, може, де-кому й смішно, а знали б, що тая воша лиха наробила! Перемогти її — не абияка революційна подія... Під вошею сірі шинелі фабрзавкомівців, скілька жінок. Гомонять голосно. Радісно дівчину вітають з давно очікуваним гостем. Як бджоли у вулику матку обліпили. А вона до них, ані на мить не вгаваючи:

— Ось вам доповідача привезла. А музиканти всі прийшли? Чому це води для промовця не наготовили? Ви ж воду п'єте, як говорите? Ні? Ну то й гаразд, а то це якое по-панському, з тою водою, та й карафки у нас немає. Не цебро ж на трибуну перти? Покоштуєте нашої махорочки? Хлопці, частуйте! Та що ви стовбичете, як цар-колокол у Москві?

— Ну і ви ж цар-пушка, я вам скажу, — не витримав Олесь.

— От і не влучили, бо вона не стріляє... Що, проковтнули?... Ну, ходім на трибуну. Дівчата, гасіть світло, щоб дурно не витрачати. А на сцені запаліть. Так. Завісу! Виходьте. От іще неповороткий! І де я такого взяла на свою голову?

Трибуна — не трибуна: довгі столи один до одного зсунуті. Замість лав на табуретках дошки під людською вагою вгинаються. У вікнах половини шибок немає, дірки затулені жовтою диктою. Під стелею наче ребра велитєньського страховища, опукляться чорними дугами товсті бантини і уходять десь далеко вглиб майстерні, густо набитою людом.

Сотні напружених очей ураз наелектризували Олєся. Молодим чулим голосом він почав викладати знайому тему. Говорив про тяжкі кріпацькі роки, про маленьку Оксану, що її безталанну долю не забув поет до саміснької смерті, про злощасних покриток, про сліпу, що спалила панський двір, про княжну Рєпніну, що була обласкала талановитого митця та стояла для нього надто високо, про Лукерю, з якою так і не довелося Тарасові звити родинного кубелєчка, про високу могилу над Дніпровою кручею...

Говорив і бачив, як співчутливо потакують йому літні робітниці, як смутніють дівочі обличчя, як погрозово беруться зморшками чола робітників. Знайомі картини, знайоме лихо...

... „І заповідав він нам боротися з панством, прорік, що машина пожре престולי і трони, що зійдуться люди раді та веселі і пустиню опанують веселії села. І ми гуртом оживимо нашу пустиню, збудуємо веселії села, велитенські міста!“

— От спасибі! Ну й спасибі! Зворушили нашу фабрику. Чуєте, як плещуть? А в нас же врем'ячко, бодай не казати. Лихі всі — і слухати нікого не хочуть. Хліба, кажуть, дай, а словами дурнів годуй... Так то ж про Тараса: він таки рідний. Рідний і в гніві своїм і в забобонах... Ви чого ото й словечка не сказали, що він долю покриток оплакує, скиглить, а батькам, котрі тих покриток із хати женуть — ані мур-мур, ні найменшого докору, ніби це так і годиться? Була б у Тараса дочка та з ким-будь догулялась, надісь — так само під тини післав, а потім жалісного віршика написав би — от, мовляв, „яка її лиха доля, боже мій милий!“ Кріпкий був старий на селянські звичаї... Та що там про нього нашим фабричним говорити — от спробували б колись про пайки та зарплату! Що вже я намучилась, лишенько... Та ви ж не уходьте. Куди ото поночі та ще через наші лихославні містки? Мене вже були колись хотіли роздягти, так у кишені повно махорки. Я їм межі очі та навтьоки. Сміха! От врем'ячко, бодай про нього ніколи не згадувати... Кого найбільше шкода — дітей безпритульних. Гинуть, як квіти на морозі. А скільки на злодійську путь виходять! А вони ж, мовляють, квіти життя. За для них тільки й працювати. А нам яке щастя? В борні за їх, чи ж не правда? Інакшого щастя немає.

Обличчя дівчині знов спохмурніло, мов туманом повилось. Бісики згасли, куточки губ по-дитячому звисли, скривились. Ледве помітно зідхнула, труснула різко головою, наче відганяючи налазливу муху, випросталась і знов жваво перепитала Олесь:

— Чи ж таки додому? Та яка там стаття: завтра, сказано вже, запишете. Не горить бо із нею. Та про нас не забудьте до газети подати: так, мовляв, і так, — махорочники теж Тараса справляли. Я б і сама, як завжди, стругнула, та кожного дня до міста чвалати ніяк та ніколи. Що вже я намучилась — біда! Не йдіть, тут десь на ночівлю примістимо. Тим часом на танці подивитесь. Що? Головполітосвіта проти „танцюлек“? Дурна ваша головполітосвіта, ось що! Для чого клуби існують — нудитися? В нас і своя музика є. От іще великого барабана мені червоноармійці обіцяли... Поїду в неділю до штабу, притарабаню. А від нас махорочки трохи в подарунок. Червоноармієць — він же голий і босий. Його жаліти треба... А ви танцюєте? Вальса? Ні, полька жвавіша. Вальс — то для малахольних паній. А нам — польки. Гей, хлопці, дайош „юкетку“!

Олесь і не зчувся, як викомирював щось неподібне ногами в колі махорочників і махорочниць. Перед його очима мерехтіли розстібнуті кишені кожушанок, червоні, білі, сині, вишивані й невишивані хустки дівчат, ухасти заячі капелюхи, баранячі шапки і військові кашкети хлопців. У вухах лящало брязкотіння мідяних талерів, гострі вигуки кларнетів, глухе бубоніння басів. На ноги йому наступали чийсь важкі чоботи, він якось штовхав плечем, боками, стукався кряжем.

А перед самісіньким обличчям Олесеvim лиснів у дрібних крапельках кирпатенький ніс, грали бісики, купаючись у вишневій смолці, і смали вухкі, рівні, білі зуби — єдине, що було гарне в моторної дівчини. Вона танцювала з непідробленим захопленням, уся віддавалась немудрому танку і пругким тілом тиснулася до свого партнера.

— Ой же гарно! А ну ще! Та міцніше руку держіть, кавалере! Не бійтесь, не зомлію.

Робітничий баль гудів, крутився дзигу. Забута тяжка праця, не-радісні, скрутні злигодні. Замість понурих постатів, суворих облич — великий, дитячий немов, натовп, безтурботний, наївно-радісний.

У холодному повітрі просторої залі-майстерні пара від розігрітих людських тіл білими клубками зливалася з цигарковим димом. Скільки газових ламп — куди там тоді до електрики! — тмяно мигтіли в задушли-вому повітрі й кидали на підлогу химерні тіні. Гамір, тупіт десятків ніг, заливчатий ширий регіт, кашель застужених глоток... Ой, цей кашель! Він тільки й перешкоджав Олесеві доповідати, він хрипкими хвилями раз-у-раз заразливо здіймався по всій залі і нагадував про сире, хо-лодне життя, латанину на плечах, недоїдання, хвороби...

Закашлялася, зрештою, і прудконога Олесева дама.

— От напасть! Це від махорки. У нас тих сухітних, сухітних. Та ще черевики їсти просять... Що поробиш?... Ну, ходім, спочинемо. А ви, хлопці, козака! Вдарте, щоб лихо сміялось і буржуї лякались. Дівчата! А котра лебідкою попливе? Ану, утніть! Та гей-бо, ще опинаються!

Бадьорий, драгливий мотив звихорив залю. Посеред тісного кола глядачів наввипередки вихвачувались одна по одній пари, вихваляючись хитрими викрутасами, несподіваними вивертами, підганяючи себе й зара-жаючи аудиторію гейкотом та ухотом. Музика вчашала, танцюристи дріботіли, обличчя глядачів сяли ширим задоволенням, радісним захо-пленням. Ще б пак — відколи душу не відводили!

Олесь із дівчиною ледве протовпились через кав'яр людських тіл. До спітнілого лоба прилипло волосся. Груді тяжко дихали. Ще один погляд на робітничу юрбу.

— Ну, тепер і без мене обійдуться. Закрутилось! Ходім до мене, або що, тимчасом. Тут у нижньому поверсі, біля контори живу. Ви ж, мабуть, і виголодались? Буфети по клубах ще хто й зна коли будуть. Тепер хіба насіння даси. Тільки й багатства. Ой же й врем'ячко! Ну, десять ступенів, пам'ятаєте?

Маленька комірчина, куди завела Олеся його напасниця, здивувала нашого бранця безмірно. Він аж ніяк не сподівався знайти тут такий затишний куточок, не міг припустити, що його хлопцеподібна власниця виявить стільки жіночого смаку, вміння з нічого зробити чистеньке, че-пурненьке кубельце. І він знов пригадав перше враження: таке собі курчатко, оця кирпатенька дівчина. А зняла вона свого полусвітка та бридку кашкетку — і зовсім на пташенятко скинулась. Кругленьке собі, рябеньке, і ноженнями дріботить, пореається та бідкається:

— Оце присогласила! А чим же я вас годуватиму? Хіба бараболю їстимете. З олією, добре?

Чистила картоплю, мила її, розпалювала пічку, аж задиркуватий носик зовсім у щоках ховався, а губи смішно складалися в рожеву рурку, наче маленька дитина тягнеться когось цмокнути.

Тимчасом Олесь іще раз здивовано перебіг очима все, що було в кімнаті: мережану фіранку на єдиному маленькому вікні, скільки пу-тящих малюнків на вибілених із синькою під блакить стінах, а серед них, на чільному місці, чепурно облямовану репродукцію чиеїс старовинної гравюри: на лісовій галявині грає в піжмурки дівчора. Скісні проміння сонця, пробиваючись через лапате листя дерев, падає ясними плямами на зелену траву, зайчиками грає на рум'яних обличчях дитячої зграйки. Трава рясно вквітчана різнобарвними рослинами — і наче великі квіти на неї діти зі своїми яблуневими, сміхотливими личками, в легких ясно-

кольорових убраннячках. А під ліщиновим кушем з краю галявини сидить із вишиванням на колінах жінка - доглядачка і ласкаво - привітно поглядає на веселий гурт.

Маленький столик під вікном білів газетою, посмуженою де - не - де червоними підкресленнями. Над ним різб'яна поличка з книгами, акуратно загорненими в кольоровий папір. Над дверима і по лудках аж додолу знижувались легкими згортками довгі вишивані рушники, удаючи з себе своєрідну гардину. Все це у м'яких фарбах, гармонійно підібраних одна до одної, на всьому видна була ретельна хазяйчина рука, заботяща, уважна.

Зачудовання гостя не мало меж. Звідки взялася ця баришенська, ніби якоїсь курсистки з заможних хуторянок у довоєнні часи, кімнатка — тут, поряд брудної, облупленої фабричної контори, тепер, коли бентежна, сувора доба призвичаїла не зважати на обстанову, призириливо ставитися до життєвих вигод, коли гребування цими вигодами мало не вважається за якийсь особливий „шик“, героїство — і там, де це дійсно невідхильне і природне, і там, де воно, виставлене ніби у противагу „міщанству“ — само являється чванькуватим міщанством, дурною пихою некультурних бруднаків.

І це житло тої дівчини, що взяла його за барки таким нежіночим, майже брутальним способом, що поряdkувала там на святі, як червоно - армійський старшина на муштрі, що ходить у мужській кашкетці і парубочому полусувитку!

Ба ні! Тепер у хатньому убранні, в простенькій білій блюзці, що м'яко обіймала її кругленьку постать — вона здалася Олесеві майже принадною, симпатичною жіночкою, якоюсь зовсім іншою, ніж та, що була за порогом цієї кімнати.

Вона помітила його зачудований погляд і теж якимось зміненням, ніби вибачливим тоном мовила стиха:

— Тут у мене нікого й ніколи не буває. Ви — це випадково й випадково. Я ж — сама, одна - однісінька.

І бісики десь поховались у жвавих оченятах. На нерівному, низькому лобі проклаталась зморшка. Все лице якось посіріло, стало підкреслено - некресиве, жалісне, трохи смішне, — і Олесь знов ізгадав первісне порівняння. Тільки зараз це було якесь мокре курчатко, що зібгалось десь у криївці від холодного дощу, најжачило пір'ячко, підобгало лапки і труситься від негоди.

Дівчина глибоко зідхнула і тихо запитала Олесь:

— А ви самотній? Ні дітей, ні жінки? А шкода: ви ж такий... здоров'ям наллятий. Це тепер зрідка. Виснажились усі, як після довгої хвороби. Ходять аж сугави неначе риплять, ось - ось тріснуть.

Вона допитливим зором облапала струнку постать свого гостя, його ставні плечі, сильні ноги. Олесеві аж ніяково стало від цих цінувальних оглядин. Мов худобу на ярмарку купує, ще й боїться, щоб не одурили. Але водночас почувив себе дійсно молодим і здоровим — аж тісно здалося в цій малюській цюпці, аж стало в ній усе ніби лялькове, а власниця цієї мініатюрної келійки — теж маленькою, ображеною чимсь дівчинкою, що її хочеться приголубити, втішити.

Вона примостилась, підобгавши ноги, в куточку ліжка, якось знітилась уся, присмирніла і притишеним, мрійним голосом мовила, дивлячись кудись далеко - далеко, повз Олесеву голову, повз гравюру з дитячим гуртом.

— Діти — це ж таке щастя... Як можна без дітей?

І змовкла. Охопила круглі коліна руками і похитувалась, наче тихо жалісала дитину. На лобі перебігали легкі хмарки думок. Уста ясніли мрійною усмішкою.

Зненацька до Олеся благально:

— Слухайте, — зробить мені цю товариську послугу!

Олесь відразу не збагнув. Дівчина повторила переконливо:

— Ну хіба вам це важко? А мені — ой, яку ви мені послугу незціненну зробите. Я не можу, розумієте, не можу так далі. Мої думки все на одному, все про одне. Ні працювати, ні спати спокійно. То зимно, то гаряче стане, і млосно так, млосно... Мені вже двадцять п'ять років — і я не можу більше, чуєте? — мало не крикнула розпачливо. Обличчя їй зашарілося, тяжко дихала, напіввідкриті губи оголили два вогкі, блискучі разки. Вся випросталась і міцно стиснула на колінах тісно переплетені пальці рук, аж кінчики їх побіліли. На чолі страдницька зморшка.

Олесь зніяковів. Думки звихрились метелицею. Що це? Куди він попав? Що за поводження: за коханця намовляє бути чи що? Ну й ну!

Дівчина, ніби прозираючи в його думки, мало не гнівно скрикнула:

— Ви що там думаєте? Гадаєте: от халепа — в полюбовниці нав'язується? Чоловіка дівчині закортіло, казиться з жиру? Ага, відвертається, очі долу? Ні, мій любий! Схотіла б, так ціла тічка тут ходила б. Ваш брат на це ласий. Та за кого ви мене берете, — за фльондру якусь непутящу? Я ж бо вам по-товариському кажу: дитини хочу, без дитини жити не можу. І щоб сюди ніхто не швендяв, не докучав... Безбатьченком хай буде, а проте роду здорового, дужого. От чому до вас звернулася... Ви ж не ходитимете до мене, правда? Гляньте просто в очі, — правда?

І дівчина вже мало не горнулася до Олеся, зазірала допитливо в очі, ніжно шепотіла, наче підманювала, улещувала:

— Воно ж таке маненьке, безпорадне, так воно жити хоче і ще не тямить нічого. Рученятками розкидає, а впіймати не вміє... Я ж бо працюватиму тоді вдвоє: і для всіх, і для нього, немовлятка мого любого...

В широко відкритих очах блищали дрібненькі сльозинки радісного замилювання, вся дівоча постать якось пояснішала, стала ніжно-привітною, ласкаво-привабливою. Руки згорнулися на грудях ніби в молитовному порусі. Крізь сльози повторювала ледве чутно:

— Таке манюсіньке... і жити хоче... і ради собі не дасть...

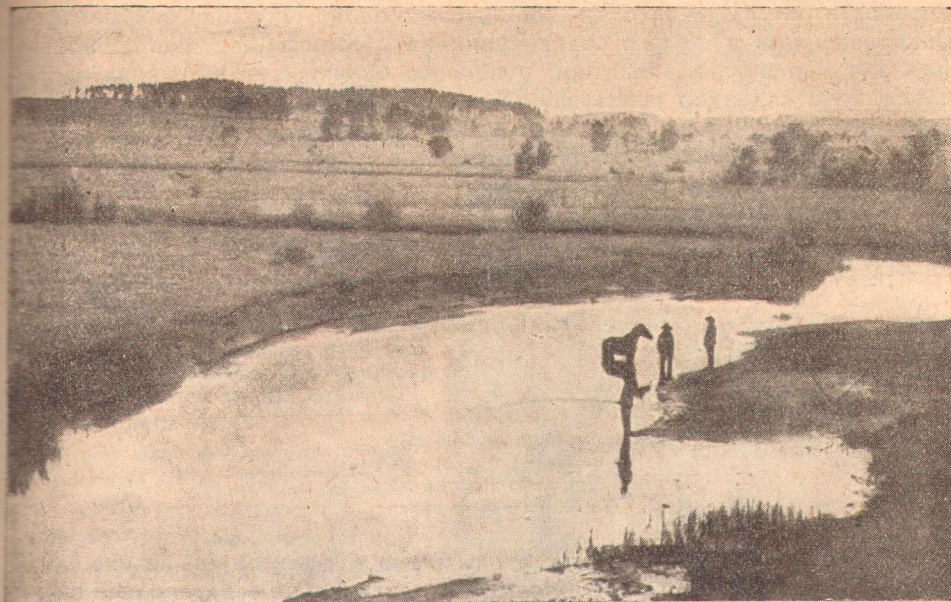
Олесь бідше ніколи її не бачив. Коли тихе крило спогадів повивало на нього, і в уяві вирізблювався затишний куточок самотньої дівчини, де до дитячого гурту на лісовій галявині приєдналась, мабуть, іще одна маленька істота, — його охоплювала завжди незміренна ніжність, почуття тихої ласкавости до себе за вчинену послугу і вдячності до того, хто дав йому можливість заподіяти її. Частенько думав: он іде дитина — може це його? І всі діти — рідні. Як хороше! Як гарно...

Одне засмучувало иноді Олеся: він так і не взяв імени запопадливої дівчини. Майнула в його житті легеньким вітерцем і зникла десь на неосяжних просторах радянської землі, маленька працювита комахинка з великим серцем, повним ущерть невичерпаної материнської любови й жіночої ніжності.

— Як же її ім'я? Звідки вона? Де тепер? Ні, не треба. Нічого не треба. Так краще. Просто — товариш. Просто — людина. Просила ж бо ще раз на прощання, стискаючи міцно Олесеву руку:

— Адже ви більш ніколи не прийдете до мене, не шукатимете мене? Щоб так лишилось, по-товариському, згода?

І лишилось по-товариському.

ПО ЧЕРВОНІЙ БІЛОРУСІ

Дорожні нотатки

М. Биковець

... Мне казали калісь
— Беларусь —
гета толькі балоты ды взгоркі,
ды народ, што, сагнувшись в крук,
льє свой пот у чужыя разоры ...
(Ал. Дудар — поема „Сягонья“)

З ВІКНА ВАГОНУ

Відомо, яке то спання в вагоні! Потяг летить, трусить, майже що хвилини гупають двері, проходить кондуктор... Там далі в кутку хтось стиха бубонить. За вікном чорна ніч. Поруч з потягом біжать по траві й деревам відблески потягового світла.

Заснути в вагоні тяжко. Та втома своє бере. Десь там під ранок я таки добре заснув, махнувши рукою і на тих „добрих“ дядів, що полегшують мандрівникові його путь. Та й нічого було в мене красти. В маленькій валізці фото-апарат, рушник і запасні черевики. Коли їдеш мандрувати, не бери з собою багато, бо все рівно покинеш — таке правило я вже собі давно встановив.

Свіжа струя повітря розбудила мене. Потяг стояв на якійсь станції. Був прекрасний ранок, такий звичайний липневий ранок. Наш прямий потяг Харків-Мінське вже їхав Чернігівщиною. Частіш почали зустрічатися цукроварні, на кожній станції жвавіше змінювався склад пасажирів.

У вагоні стало жарко. Одчинеш вікно і тебе всього обдасть вихром куряви. Це курява пробивалася в манюсінкі щілочки і вкривала сірою пеленою одяг, речі, обличчя. Розмови сусідів крутилися навколо цукрового виробництва, урожаю торгівлі.

Я шкодував, що довелося минати Україну і в'їжджати в Білорусь адень. Мені хотілося побачити ріжницю краєвидів України й Білорусі

раптово, а не слідкувати за повільною зміною особливостей пейзажу. Що правда, вже й пейзаж Харківщини та Чернігівщини мав деякі відмінності. Тут більше лісу, плантації цукрового буряку, тут ще жнива не почалися, хоча календар показував 18 липня. Я згадав Полтавщину — свою рідну місцевість, де як правило, жнива починалися на Петра.

Потяг постійним своїм ритмом невідменно летів далі. Скоро повинна була початися Білорусь.

В Білорусі я ніколи не був, не уявляв собі цього краю, хоч про Білорусь читав багато. Я уявляв Білоруське село таким, як його змалював білоруський письменник К. Буйла.

Люблю народ наш біларуські,
Іх хаты в зелені садов,
Залочанныя збожжам нівы.
Шум наших гаяв і лясов.

Люблю раку, што свае воды
Імчиць в наявіданую даль,
І жовтасьць берегов пясчаних,
І яснасьць чыстых не хваль.

І восень сумную люблю я,
І першы звон сярпов і кос,
Як выйдучь жнеі збожжа жаці,
А косары — на сенакос...

Я чекав зразу ж побачити оті тихі річки, закутані в зелень лісів, пісчані бугри вкриті густими борами. Я чекав на це і нетерпляче виглядав у вікно. Але потяг летів вперед і тільки надзвичайне уважливе око могло знаходити ріжницю краєвидів.

РОЗМОВА КОЛО КІОСКУ

Аж ось одна станція з двома надписами: руською і білоруською мовами. Так, значить я вже в Білорусі. Вибігаю з вагону, йду на станцію. Книжковий кіоск.

— Єсть у вас білоруська література?

— Что?

Повторюю своє запитання руською мовою.

— Нет, не имеем.

— А білоруські газети?

— Тоже нет.

Я цікавий дізнатися чому кіоск не продає білоруських видань і чую відповідь: ніхто не купує.

Б'є другий дзвінок. Я поспішаю до потягу. В голові думки: яка знайома відповідь, і в нас на Україні ще можна почути цей же абсурдний мотив: „ніхто не купує“! — Бо ніхто й не продає!

Це мене вразило, тим більше, що проїжджаючи на Чернігівщині станції Ворожбу, Бахмач, я всюди знаходив по залізничних кіосках українські видання. А на маленькій станції Путівль, цікаво, продавець виставив на дверцях своєї шафи всі дев'ять номерів нашої „веселої книжки Плужанина“. Ясно, — мое плужанинське серце радісно забилося!

Знаходив я по наших кіосках книжечки Вишні, „Червоний Перець“, „Вісти“, твори Винниченка. Вів розмови з продавцями і ті скаржились, що з центру мало присилають творів Вишні, що немає дешевого „Кобзаря“. І це на Чернігівщині, де українського населення відсоток значно менший, ніж на Полтавщині, на Київщині.

Так білоруської газети не дістав аж до самого Минська. Дістав „Звезду“ — білоруську газету руською мовою.

Тимчасом надходив вечір. Перед тим я години дві не слідкував з вікна вагону за місцевістю і тепер побачив білоруські особливості. Потяг минав часті озірця — болота. Залізничну колію що - раз перерізали маленькі.

істки для весняної води. Місцями на кілька верстов понад залізницею тяглися вузьенькі канави з водою. Іноді ця канава ширилася і утворювала щось схоже на ставок. Коло сел на таких ставках жінки в яскравих червоних хустках перуть, білять полотно.

Місцевість рівна і низька. Вона загадувала мені Катеринославські степи, коли б не вода та сила-силенна зеленого дерева. Що-хвилини потяг ховався в ці ліски з сосни, берези. Коло води росте знайома мені вільха. Вискочить потяг на горбочок і пробігає повз ниви засаджені картоплею.

Ось пробіг мимо яскраво-змуродний клаптик льону, далі за ним жовта смуга жита.

Звикле око до пшениці тут її не помічає. Натомість багато гречок, овес і всюди жито.

Он на обрії вихопилось село — яке воно несхоже на наше українське! Сірі груди будівель дерев'яних, з одрізаними причілами. Це — „ізби“. Тут лісу вистачає і нема чого морочитися з глиною та крейдою. Багато будівель під одним спільним дахом. Хати розкидані, двори майже не огорожені. Як де трапляються колодязі з журавлями — „студні“.

Вражає відсутність вітряків. Їх дуже мало. Вони іншої зовсім конструкції: високі, тільки крила та покрівля повертаються за вітром. Вітряки чотирьохкрилі, вітер ловлять широкі крила напнуті полотном.

Білоруський краєвид. Коло річки.

Земля поділена на довгі вузькі смужки, де немає трави — видно, що це пісок або солончак, місцями ділянки свіженасадженої сосни. Коли щезає ліс, з вікна вагону відкривається далекий краєвид, одноманітно — рівний та зелений.

Потяг добігає до маленької річечки. На березі пастушки, коло них малий гурт овець, корів. Ген далі розкидані по степу будівлі. Людей мало видно. Здається, що це порожні будівлі.

... Коло них гурт овець ...

Он далеко блиснув вогник. У вечірніх сутінках я розглядаю коло нього кілька постатів, а в бінокль пізнаю знову пастушків. Двоє сидить коло вогнища, щось риються палками у вогні. Певно печуть картоплю. Худоба пасеться недалеко, їй тут привілля: соковита зелена трава, по-дуч вода і тільки комарі та мошка, що стовбами в'ється, не дають їй

спокою. Догадуєшся, чому всюди коло пастушків горить вогнище—воно допомагає їм боротися з комарями.

Мимо пробігають невеликі станції. Всюди надписи чотирма мовами: білоруською, руською, польською, єврейською. Я читаю: „дежурны па станцы“, „дежурный по станции“, „керавнік руху“ (польською) і ще щось єврейською. Я зацікавився останнім написом і попросив мого сусіда по вагону — єврея прочитати вголос, що там написано. Він прочитав: „дежурный по станции“. Виявилось, що єврейськими літерами написані руські слова.

На прогалині між деревами косарі косять траву. Постаті у всьому білому ритмічно махають руками, за грюкотом потягу не чути звуків коси, а в бінокль я бачу, як тихо і плавко падає зрізана трава. Поруч з косарями знову горить багаття. Веселий вогник приємно для ока блесить на темно-зеленому фоні дерев.

Стає зовсім темно, у вагоні запалюється електрика і я з неохотою відхожу від вікна.

Через кілька годин мав бути вже Менськ. Виходило, що я приїду в чуже місто годині о 12 ночі. Це мене трошки турбувало. Я озирнув своїх сусідів — може є хто з білорусів та ще з самого Менську. Моє око впало на молодого чоловіка. Чомусь в голову настирливо лізло: це не-одмінно поет (до речі такий схожий на нашого Петра Голоту). „Поет“ розмовляв коло вікна з студентом. Я наблизився до них, щоб розібрати якою мовою говорять. Говорили руською. Скориставшись павзою в їхній розмові, я звернувся до „поета“ українською мовою — чи не з Менську він?

Він відповів мені білоруською мовою — так, з Менську! — і в свою чергу задав мені питання:—А ви українець?

Таким чином, ми вже знали багато про себе: він був білорус, я — українець. Почалася розмова. Я розумів його мову, він — мою.

Виявилось, що то дійсно був поет Тумілович, колишній член „Маладняка“, а тепер член літературної групи „Проблескі“.

Він розпитував мене про українську літературу, розповідав про білоруську. Так в живій розмові минуло кілька годин. Пасажири почали збиратися до Менську. Я скористався нежданою зустріччю з білоруським поетом і попросив його дати вказівки куди мені їхати на ніч, де шукати видавництво, редакції газет, готель, „Маладняк“.

Ось у вікно вже видно чорні силуети будівель, вогні. Ми підїжджали до столиці Білорусі — Менську.

СТОЛИЦЯ БІЛОРУСИ

... Хай другія на сьвеце браздзяць
ды шукаюць багатых зьмен.
Ах, як многа, як многа кажа
беларускому серцу Менск!
(А Дудар.—„Менск“).

В Менську нема трамваю, єсть конка, але було вже початок 1-ої години ночі, і конка спочивала. Беру візника і їду в готель „Європа“. Вчора в Менську був величезний дощ, він затопив кілька підвалів в будинках і тепер при світлі ліхтарів я бачу, як люди помпами викачують воду.

Питаю візника:

— А коли ж у вас буде трамвай?

— Да вот, обещали в 1928 году.

— То може було б зачекати на вокзалі, поки збудують трамвай?

Словоохотливий візник сміється і згоджується повернути назад та одвезти мене на вокзал, де я буду чекати трамваю. Він від сміху підскакує і забуває поганяти свою конячину. А та цьому рада і переходить на тиху ходу. Мені це не шкодить, я розглядаю Менськ, розпитую візника.

Зрештою ми коло готелю „Европа“. Це прекрасний готель. Швейцар піднімає мене ліфтом на третій поверх, відмикає мій номер. Недалеко ресторан. Скоро я, зморений 24-х годинною дорогою, міцно сплю.

Ранком мене розбуджує пронизливий голос ослаюка. Всакаю й кидаюсь до вікна. У чотирьохкутному невеликому дворикі готелю вже повно руху: поварі готують сніданок, метушаться люди. Вирішаю вставати і оглянути місто.

Готель стоїть на „Пляцу Волі“, напроти нього — велика старовинна будівля польського костюлу. Поруч будинок Центрального Виконавчого Комітету та Ради Народніх Комісарів Білоруси. Тут же недалеко Наркомосвіта, Суд, банки. Серед площі невеликий сквер, а в ньому пам'ятник Гіршу Лякерт, збудований 1922 р. в день 25-х роковин з дня скасування цього революціонера царським генералом фон-Валем.

Вулиці міста поволі оживають. Мене вражає величезна кількість кустарних майстерень: кравець, швець, панчошник, парикмахер, фотограф, зубний лікар і т. п. В маленьких крамничках один бік займає кравець, другу половину — годинникар, або галантерейщик. Це все маленьке, маленьке, дрібне, але повно руху, торгового інтересу. Мало крамниць великих. З одного боку площі розпочинаються і йдуть вниз старовинні будівлі, свідки давніх часів, товсті пократні стіни, вузьенькі вікна, масивні ворота.

Менськ — спішно будується. Майже на кожній вулиці дорогу перегоржують ліси нових будівель — великих кількоповерхових будинків.

Ось вже проснулася і конка. Вона потихеньку плететься вулицею, провідник поцьвюхає батіжком і дзвонить. На під'омі до двох конячок припрягають ще одну і їдуть собі далі. Рівнобіжно ж кінці курсирують невеличкі автобуси і ці два види транспорту, такі протилежні по своїй техніці, якимось дивно бачити в столиці республіки.

Я ЗНАЙОМЛЮСЯ З ПИСЬМЕННИКАМИ

Іду в Державне видавництво, бо якраз маю доручення від ДВУ, а крім того — хочу ж таки зустрітись з письменниками. А їх тільки й шукати по видавництвах. Білоруським Державним Видавництвом керує Цішка Гартни. Це старий письменник, видатний діяч радянської білоруської культури. Вхожу на другий поверх, шукаю дверей з надписом: „Кіравнік“. Захожу. За столом сидить поважний „дядя“ в німецьких круглих окулярах. Пізнаю з фотографії т. Жилуновича — він же Цішка Гартни. Кажу хто я і прошу аудієнції.

— Вельміприємна, сядайце!

Розпитує про Україну, говоримо про літературні справи, про видавничі справи, розпитую за маладняківців. Виявляється, що мій знайомий поет Ал. Дудар саме виїхав в далеку мандрівку аж до Владивостоку. Так само немає й другого знайомого поета Александровича. Третій мій знайомий Іл. Барашка (таї знайомий лише з листів) десь у музею. Тов. Цішка Гартни радить мені піти в редакцію газети „Савецкая Беларусь“.

— Там знайдеце Міхася Зарецькага, йон намеснік редактора. Гето вельміздольний пісьменік, йон вас познайоім за всемі.

Розпитую про дорогу до редакції. Це — „другі Дом Советов“. Знахожу. У невеличкій кімнаті сидить четверо товаришів. Хто ж з них письменник?

Прямую до молодого ще товариша з руським волоссям і сірими очима. Підхожу й питаю.

— Чи не ви Міхась Зарецький?

— Я. Што хатице?

Кажу — хто я та чого приїхав до Білорусі. Про Зарецького я чув. Саме перед тим в білоруському журналі „Польмя“ читав перші розділи великого соціального роману цього автора — „Сьдзжкі-дарожкі“. З цього й починаю і кажу про його роман, що таки справді мене зацікавив.

Ласкаві очі Зарецького приємно всміхаються, він тисне мою руку і відповідає приємністю на мою адресу:

— А я читав ваші статті в журналі „Плужанин“, чув про вас. Читав і вашу статтю в нашому журналі „Маладняк“.

Зразу ж знаходяться спільні інтереси, спільний ґрунт для розмови. Він знайомить мене зі своїми співробітниками, розпитує де я був, кого

По Білорусі. Полудень на жнивах

вже бачив, як довго пробуду в Білорусі. Редактор газети Міхась Чарот саме у відпуску, і Зарецький його заміщає. Але це не перешкоджає Зарецькому бути щирим хазяїном. Він нашвидко закінчує свої справи, кличе по телефону маладняківців, довго шукає телефоном по Менську тов. Барашку. Скоро збирається чималий гурт і ми йдемо снідати.

За допомогою того ж т. Зарецького я дістаю у білоруському Голловіті дозвіл фотографувати краєвиди в межах Білорусі.

Літня пора не дає можливості познайомитися з багатьма з письменників. На вулиці зустрічаємо видатного байкаря Крапіву. Нашвидко стискаємо один одному руку і обмінюємося кількома словами. В білоруській книгарні одбираємо новинки білоруські, а мої нові знайомі сідають писати на своїх книжках товариську присвяту.

Часу дуже мало, бо з Білорусі розпочинається моя подорож через всю Білорусь, Україну, через Чорне море аж на Кубань. Часу мало, треба скористати відпускний час і всюди побути. Білорусам це не до вподоби. Вони вмовляють мене залишитися на кілька днів і поїхати до М. Чарота, що живе на дачі кілометрах в 100 від Менську.

Зарецький довго звонить телефоном, зрештою йому вдається передати Чароту кілька слів — коли саме приїдемо.

Несподівано я знаходжу собі компаньона в подорожі. Один з співробітників газети хоче скористати свій відпуск, проїхавшись пароплавом з Білорусі через Україну в Крим. Він спершу намітив їхати цілою кампанією човном, але цей план не здійснився і він приєднується до мене.

На короткій нараді призначаємо місце й час одправки. З Борисова починають іти пароплави по річці Березині — це приблизно коло 800 кілометрів до Києва, причому з двома пересадками: в Бобруйську та в Лоеві.

Перспектива проїхати пароплавом по Білорусі мені дуже до вподоби, хоч це займе не мало часу. Отже ми вирішуємо спершу поїхати до Чарота, який живе в 6 кілометрах від пристані Борисов, пробути у Чарота не більш дня і потім рушити вже в подорож.

В ДЕРЖАВНОМУ МУЗЕЮ

Тимчасом ми з т. Барашкою йдемо до Державного Музею. Міститься музей в колишньому архиєрейському домі. Що правда, музей ще молодий. Але це помешкання для його вже тісне. Хоч година була пізня, музей за правилом мусить бути закритий, та за ласкавою протекцією тов. Барашки нам його відчиняють. Замість музейного керівника мені розповідав Барашка, який сам немало поклав праці по організації цього музею.

Музей має відділи: білоруський, єврейський, і невеличку картинну галерею. В єврейському цікаві експонати з культу єврейського — сувої тори, надгробні пам'ятники з написом єврейською мовою, різні амулети, старовинні письмена пергаменті. Цікаво показано процес виробу цього пергаменту для тори. Цей відділ невеличкий; значно більший булоруський відділ. Звертають увагу старі цехові прапори XVI століття, скрині з потайними шухлядками. Під стіною стоїть піяніно вироблене в Менську. На стінах зброя, приладдя до охоти. Багато виробів з соломи і лози (лапті, кошелі для хліба та для риби). Великий відділ дерев'яного промислу. Це — основний промисел Білорусі і тому, цілком зрозуміло, що йому в музею одведено почесне місце. Тут великий асортимент ложок, жбанів, діжок, мисок, дерев'яні борони, вулики, приладдя до бондарства. Трохи далі — білоруське вбрання. Цікаво, що переважає в ньому червоний колір. Майже немає коліру жовтого.

Натомість переважають коліри сині, чи темнозелені. Ось невеличка вітринка народніх білоруських інструментів: скрипка, цимбали, довгі дудки з берести — жалейки, короткі з дерева — труби. Стіни музею, особливо стіни кімнат картинної галереї розписані новими білоруськими художниками. Їхні панно відбивають білоруські краєвиди, поруч портрети письменників, діячів.

Треба все ж таки визнати, що картинна галерея дуже мала, випадкова своїми колекціями — це переважно картини з панських маєтків, роботи старих майстрів та й то, здебільшого, певно, в копіях. Окремо в музею зацікавила мене маленька вітрина — модель білоруського лялькового театру, що носить тут назву „Батлеїка“ (од слова Бетлеєм-Віфлієм).

Це — цілком аналогічна річ з українським вертепом. Цей театр маріонеток дуже поширений був серед білоруських селян. Він існував до сьогоднішнього дня. Основними темами цього театру були церковні містерії. Найбільшим успіхом користувалися п'єси: „Цар Ірад“ і „Цар Максиміян“. Правда, що народні творці до цих старовинних п'єс добавляли немало свого, вставляли оригінальні сценки з народного життя, висміювали рицарство козаків, чорта, герої цих п'єс грали на жалейки і дуди. Оцю моделю, що в музеї, якраз знайшов на селі сам тов. Барашка.

Окремий куток в музеї присвячено надзвичайно цікавій галузі, типовій для Білорусі — „Слуцькім паясам“.

Серед річей стародавнього білоруського мистецтва видатне місце займають оці пояси. Вони східного походження, першими майстрами цих поясів Білорусі були вірмени, зокрема Ян Маджарський, який року 1758 заснував в Слуцьку „фабрику Персідськую“ „Персіярню“. Поволі східні мотиви орнаменту на цих поясах замінювалися в руках білоруських виробників на мотиви місцеві — васильки або волошки, червоні гвоздики, загалом квіти місцевої флори стали перемагати геометричні лінії персідських килимів та поясів. На деяких з цих поясів ще й досі можна розібрати надписи „во граде Слуцьке“, або „Лео Маджарські“.

На жаль дуже мало можна знайти цілих поясів, бо попи та ксьондзи використали ці пояси для церковного вбрання, порізавши їх на шматки. Так само не мало знищено коврів з метою добути з них сrebro та золото бо, скажемо, деякі коштовні пояси мають цього металу коло двох фунтів. В музею небагато поясів, але керовники музею зуміли цю галузь старовинного мистецтва подати досить повно, перевіши це в формі колекції зарисовок та фотографій тих поясів, що переховуються в музеях Ленінграду і Москви. Заходами ж музею видано невеличку книжку „Катальог виставки Слуцьких паясов Беларускага Дзяржавнага Музею“.

МІСЬКИЙ ПАРК. ТЕАТР ГОЛУБКА

На 7 годину вечора т. Цішка Гартни призначив мені побачення в міському парку. Отже скоро після огляду музею ми з Барашкою зайшли до Зарецького, по дорозі захватили поета Валера Маракова та співробітника Інституту Білоруської Культури тов. Цвінкевіча і пішли всі гуртом в міський парк.

Парк прекрасний, він на березі річки „Сьвіслач“, з другого боку — міська електрична станція, а до неї через річку проведено вузькоколійну залізницю, по якій маленький паровик возить за 8 кілометрів торф для станції. Парк під горою.

Нам треба було найти тов. Цішку Гартного. Це не легке завдання, бо людей у парку було багатенько. Ми розділилися на кілька груп і скоро одна із наших розвідок забачила на обрії грузну фігуру тов. Гартни, „возлежачего“ з рукописами...

Вже сонце заходило, як ми покинули парк. Мої нові знайомі страшенно жалкували, що вони не мають змоги повести мене в театр, бо якраз Білоруський Державний Театр спочивав. Другий театр — „Вандровний театр“, що ним керує тов. Галубок, саме був на селі. Цей театр ще з травня виїхав в Гомельську і Калинівську округи, маючи завданням побувати в більших селах та містах. Товариші розповіли мені, що цей театр користується великим успіхом і популярністю. Пізніше в білоруській пресі я прочитав коротке звітлення про роботу мандрівного театру. Театр проїхав 500 верств, зробив 85 вистав і цими виставами обслужив коло 70.000 глядачів.

Величезна доля успіху цього театру належить його керівникові тов. Галубку. Театр Галубка обслуговує селянські маси, подаючи їм старі п'єси, але в переробках відповідно до інтересів сьогоднішнього дня. Цим самим тов. Галубок зумів надати своєму театрові революційну роль.

Другого дня я закінчив свої видавничі справи, попрощався з товаришами з видавництва та редакції, поробив кілька фотографій Менську, вислав на Україну два пакунки білоруської літератури і разом із Міхасем Зарецьким та моїм новим компаньоном подорожи тов. Лявоном вирушили залізницею в гості до М. Чарота в м. Борисово.

ПО ДОРОЗІ ДО М. ЧАРОТА

Наш потяг був місцевого сполучення, їхав від таки досить поволі, та я йому за це не нарікав. Хотілося добре розглядіти місцевість, потертися на станціях між людьми. Моя українська мова звертала увагу, а до того ще й вигляд. На останнє я звернув увагу ще в Менську. На вулицях в ідальні, в крамницях мене пильно оглядали всі. Це зацікавило мене. Запитую Зарецького.

— Та в тебе ж вигляд дивовижний: люлька в зубах, на голові — новобойка, а до того ж і сорочку таку купив!

І дійсно, майже нігде я не побачив в Менську таких шляп. Та й люлька багато значила. Вже пізніше, на одній зупинці пароплава з гурту білоруських селянок я почув:

— Малады дядзька, а люльку куріць!...

Майже на кожній станції повно ягід — лісових. Вони смашні і недорогі. Продають їх в берестяних кульках, сколотих прутиком.

Що-далі від'їзжали ми від Менську — більше було поля. Ниві повні сіро-жовтого сіна, жнива вже як де починались. Але жнива такі несхожі на наші, українські. Нагинається жінка, ріже серпом колоски і зручним знаком руки докладає кучок стеблин до гурту. І так що раз. Була вже обідня пора, а коло жниці лежало ще малувато снопів. Я крутнув головою і в голос пожалкував за такою роботою. Білорусів це здивувало. Довелося розповісти про українські жнива, де вже забули про серп.

Коли ж випало мені на Кубані розповідати про білоруські жнива, я викликав дружний вибух сміху — для кубанців вже є анахронізмом взяти снопи, а що ж до серпа — то це й подавно.

Вражала велика кількість нив, засіяних картоплею. В Білорусі „бульба“ займає ту поважну роль, що у нас пшениця.

В полі не видно було чоловіків — жнива проводять жінки. Чоловік сіє, а вже збирати урожай — це діло жіноче.

... Красавав, налівався
І дасьпєв шнур мужычы;
Час вам, жнейкі, на бітву;
„Постаць“ клича, ой клича!

Вышлі з хатак на веску,
Гнуцця бедныя в полі,
Толькі песнью чуваці
Іхняй долі - недолі...

Я. Купала „Жнеям“

Ідемо такими місцями, де менше води, менше лісу, а натомість — всюди поле, зрідка хатки, такі сірі й непривабливі. Великих сел не видно; ось невеличкий гурт хаток, коло них трохи дерев — береза, вгору високо підняв свою руку журавель колодязю, кілька постатів тихою ходою коло них метушаться.

Паротяг палить дровами, тут ліс гей як ще вистачає. Минаємо невеличкі станції, у вагоні весь час змінюються пасажири.

Нарешті — Борисов. Звідди нам уже підводою їхати до М. Чарота. Це щось з 7—8 кілометрів. Шукаємо Чарота на станції, бо ж обіцяв виїхати.

Немає. З станції до міста ходить автобус, та людей багато і ми беремо візника. Не встигли од'їхати й кілометра, бачу збоку старовинну церкву, схожу на старообрядську. Схоплююся її фотографувати. Вона вся дерев'яна, сіра, а її дзвіниця така несхожа на наші.

Тільки рушили далі — як зустрічаємо візника, а на ньому М. Чарот і секретар ЦБ „Маладняка“ Василь Сташевський — драматург. Я пересідаю до них, повертаємо візника назад і гуртом їдемо.

Михась Чарот — ще молодий з енергійним обличчям, рухливий і страшенно симпатичний. Чомусь він мені відразу нагадав Василя Блакитного. Навіть по тій ролі, яку він відіграє в культурному рухові Білорусі — ці дві постаті мають багато спільного. М. Чарот редактор „Сав. Беларусі“ (як Блакитний був редактором „Вістей“), він голова „Маладняка“ (а Блакитний — „Гарту“), М. Чарот — член ЦВК Білорусі, як і Блакитний. Та не тільки ці так би мовити, службово — виробничі ознаки. Щось було спільного і в обличчях, їхніх виразах.

Я не витримую і кажу про цю подібність М. Чаротові. Той киває головою. Він чув про Блакитного, читав його вірші, знає про його роль в УСРР.

МІСТО БОРИСОВ

В'їзджаємо в Борисов. Це — невеличке місто, округовий центр, торгове й промислове, бо коло нього на р. Березині велика фабрика сірників „Червона Березина“. Заходимо до їдальні, на швидку руч обі-

На базарі в Борисові: другий зліва — М. Чарот, далі білоруські селяни

даємо і договорюємося з візниками їхати далі, на дачу, в Старий Борисов, де живе Чарот. Але візники борисовські — то ціла прекрасно організована банда. Вони оточують нас, страшено галдять, один одного лають і вихваляють власних коней. Проте, жоден з них не знижує ціни. Довелося довго з ними морочитися, аж пока таки ми погодилися.

В Борисові є цікаві старі будівлі, звичайно з них на першому місці костюль. Там же і книгарня Білоруського Державного Ви-

давництва. Заходимо туди. Білоруської літератури мало. Але Зарецький витягає свого мандата, що свідчить — він член правління видавництва — продавець стає ввічливим і з ніяким виглядом дістає з-під прилавка новинки білоруською мовою.

Знову я чую стереотипну відповідь: ніхто не купує, але вже цьому не вірю, бо багатьох книжок я не міг дістати в книгарні в Менську — деякі з книжок розійшлися за кілька місяців. Тут та сама історія, що й в залізничному кіоску — не хоче продавати білоруської літератури, вона йому не до смаку. Гуртом лаємо завідувача книгарнею і обіцяємо й далі цю справу довести.

Історія з книгарнею видно знервувала моїх сусідів. Я заспокоюю тим що й у нас на Україні такі ж продавці ще єсть.

У розмовах не помітили, як уже почали підїжджати до Старо-Борисова. Дорога зразу повернула круто ліворуч, вниз до берега Березіни. Очам стала картина широкої балки, а через неї вузькою гадючкою повилася на всі боки Березіна. Коло берега кілька плотів, розкиданих та зруйнованих.

М. Чарот пояснює мені, що недавно в Білорусі була повідь, вона наробила не мало лиха гонщикам плотів. Я пригадую збиті в кучу плоти в Борисові, коло мосту. Маленькі фігурки плотовщиків вовтузяться коло великих деревин, ув'язують їх знову в плоти. З цих місць рушають в далеку дорогу аж до України і до Дніпрельстану численні плоти. Багато дерева пожирають сірникові фабрики (фабрики „запалків“) по Березіні, на Дніпрі.

М. Чарот показує мені де були дротяні загороди та шанці підчас боїв з поляками, що саме в цих місцях довго наступали на червоне військо. В промінні вечірнього сонця великі сосни виглядають особливо красиво, а довгі тіні перегороджують наш шлях і сплітаються з тінями нашими.

Ще кілька поворотів, маленький під'їом нагору і ми в'їжаємо в ліс, до сільсько-господарської школи. Це старий маєток панський, пізніше— власності князя Миколи Миколаєвича. Багато будинків — кам'яниць зруйновано, а решту пристосовано до потреб школи. Чарот живе в колишній князівській стайні. Там тепер класи.

Але ж яке то прекрасне помешкання! Високі стіни, великі вікна, дерев'яна підлога. Завидно стає за тих коней, що в таких хоромах жили.

НА ДАЧІ

Нам назустріч вибігають жінки — Чаротова та Сташевського. Знайомосся. В цій же школі і будинок спочинку Менського відділу профспілки „Робос“. Людей багато. Люди на спочинку, немає тих нудних службових розмов.

У вечері всі збираємося в ліску, розкладаємо велике вогнище, співаємо. Білоруси хочуть почути українських пісень. Та багато пісень у нас спільного походження, всі підхоплюють і несподівано утворюється концерт.

Вогнище в лісі, чудове повітря, тепле й здорове, зароджують у нас — Зарецького, Лявона і мені — думку ночувати на дворі, коло вогнища. Наші господарі протестують, нам вже приготовлено спати у порожньому класі. Але ж ми потайки вилазимо у вікно і біжимо до вогню. Доки вогнище горіло, було тепло. Вдосвіта нас взяли добрі дрижаки. Довелося вставати, збирати палива і топити. Голоси наші трохи похрипли, але каяття не було. Після повітря міста, а мені особливо після подорожи залізницею — хотілося пити й пити те цілюще повітря. Хата нам була огидна.

Ранком всі пішли до Березіни купатися. Прудка течія не давала змоги пливсти вгору, проти води. Чисте дно, пісчане, холодна, свіжа вода — зробили наше купання великою насолодою.

Тут же я мав змогу перевірити — чи білоруська літературна мова дуже відходить від народньої. Розмовляли плотовщики. Їхні голоси далеко лунали над водою і мені чутно було кожне слово. Помітивши, що я слухаю розмову селян, мої знайомі притихли. Вони зрозуміли в чому річ. Я почув чисту білоруську вимову, приємну на слух, мелодійну та дзвінку.

Перед тим я ще в Борисові на базарі ходив поміж селянами, фотографував їх, розмовляв. Але там багато було старовірців переселенців із Росії, у них ще лишилися руські слова, хоч вони вже не мало вживала слів білоруських. Тут в підслуханій розмові плотовщиків, а трохи згодом і двох селян, що підводами їхали один одному назустріч, я почув справжню народню білоруську вимову.

Надзвичайно тепла, щира компанія, відразу якісь товариські відносини спричинилися до того, що ми з Лявоном вирушили з Борисова не другого дня, а ген аж через три дні. Тай то так не хотілося їхати. Але починалася дощова година, доводилося сидіти в хаті, — час був мені їхати далі. Наші господарі провели нас далеко за межі маєтку. М. Чарот поїхав з нами до Борисова. Випадково трапився візник, ми поладнали з ним за 30 копійок і мокрим пісочком, не перестаючи оглядатися на наших друзів, що махали руками, розпрощалися з цим красивим місцем та з надзвичайно гарними людьми. Ці три дні дуже зблизили нас, здавалося, що ми знали одне одного вже не один рік.

(Далі буде)

НАШІ ЛІТЕРАТУРНІ ГОСТІ

Анрі Барбюс в Харкові. Сидять зліва — П. Тичина, Анрі Барбюс, С. Дюма (секретар А. Барбюса); стоять — Фельдман та С. Пилипенко.

„ПЛУГ“ НА ПРОТИРЕЛІГІЙНОМУ ФРОНТІ

Як. Ковальчук

Поява на Українському ґрунті радянського культурного будівництва „Плуга“ припала на час, коли церква під проводом свого диктатора патріярха Тихона аж ніяк не виявляла наміру підкоритися новим умовам свого становища в державі, а тим більше відмовитись від панування над ідеологією віруючої маси. Голод і зв'язані з ним державні заходи — вилучення церковних цінностей — вона ще тримала в резерві, вибираючи час для генерального бою так з новою, невідгідною для неї системою державної влади як і матеріалістичним світоглядом, який щойно почав був проторювати шляхи до ідеології релігійної маси.

Правда, на той час революція вже зрушила була церковне життя. Зміни суспільних взаємин та виробничих сил держави і зміни, що виникли в наслідок боротьби класів вже на той час були внесли де-які „поправки“ в церковну організацію. Вже почався був процес пристосування церкви до нових умов державного устрою (українська автокефалія, оновлення, жива церква й ин.), але в основі своїй — формах і методах визискування — церковних звичаях, церковному побуті, тобто в усьому, що являє суть самого існування церкви — вона цілком природньо не попускала. Церква вважала себе ще за досить сильну до того, щоб протиставити свої сили побідній ході революції. На її боці ще були матеріальні засоби, агітаційні чинники, невинищена в селах економічна залежність бідняцької маси від куркульства, і, головне, віками набуті досвід та засоби впливу. На її боці був один з найголовніших чинників впливу — старе мистецтво.

Революційні письменники, що в основу своєї роботи клали „ширення революційних думок серед селянських мас України“ з перших же кроків роботи натикнулись на віковічні мури, побудовані церквою навколо економіки села, його звичаїв та побуту і навколо світогляду маси. А що мури ці були досить міцні, то перші кроки антирелігійної роботи плужан були іспитом на право праці на цій ділянці їхньої платформи. Чи ж витримали плужани цього іспита?

Перші плужанські антирелігійні вправи находимо в газеті „Селянська Правда“ за 1922 рік, яка виходила в Харкові за редакцією С. Пилипенка до кінця 1925 року і навколо якої гуртувались плужани, маючи в неї свого „офіціоза“ — літературну сторінку.

В спеціально заведеному редакцією відділі „Проти богів“ находимо де-кілька статтів, а потім час-від-часу друкуються вірші А. Панова, Огневика, Сенченка й инш. З більш-менш помітних річей видруковано: оповідання П. Темченка — „Допомога“ та „Похорони“, Про-Хора (П. Воронин) — „Сучасні попівські антифони“ та Ів. Шевченка¹⁾ провідні статті до переведення „комсомольського різдвя“. Протягом 1925 року в газеті часто друкуються антирелігійного змісту „Веселі рядки“ Антоші Ко, та видруковано де-кілька статтів Як. Ковальчука про церковні свята. Загалом же врахувати плужанський матеріал, вміщений в „Селянській Правді“ досить трудно, оскільки багато товаришів писали під псевдонімами. Прикладом є цікаві нариси „Отави М.“, „Отави П.“ і просто „Отави“. — Під всевдонімом „Отава“ в той час писав і один з тодішніх плужан. Року 1922 Головополітосвіта НКО видала в Харкові віршоване оповідання — агітку А. Невіри (Панів) — „Про голодним допомогу та про

¹⁾ В статті подано назви творів і тих плужан, що тепер належать вже до інших літературних організацій, але які друкувались підчас пробування товаришів у „Плузі“.

церкву божу", а року 1923 накладом Полтавського губкому КСМУ вийшла складені плужанами збірка „Нове різдво“, в якій вміщено агітп'єси В. Чередниченко „Свят вечір у комсомольців“ та Гр. Епіка „Що снилося старому рокові“, вірші Сенченка, Панова й Епіка, та літературно-науковий збірник „Смерть богів“, до якого ввійшли: стаття Ів. Капустянського — „Великдень“, п'єса Епіка — „Хто винен?“ та веснянки Ю. Жилка. Того ж 1923 року в Харкові у виданні ЦК КСМУ вийшла збірка червоних колядок та щедрівок за назвою „Різдвяний вечір“, до якої увійшли стаття С. Пилипенка про колядки, низка колядок і щедрівок (їх писали Панів, Сенченко, Різниченко та інші.), інсценізація „Вертеп“ А. Панова з його ж передмовою, кілька загально відомих революційних пісень, кілька вибраних для декламації антирелігійних поезій, байка С. Пилипенка та п'єса В. Муринця „І раб прокинувся“.

Поява згаданих збірок була своєчасною і помітною на антирелігійному фронті: автори як найкраще зрозуміли тоді необхідність поруч руйнації старих релігійних форм побуту дати привід для створення нових. В цьому перший крок плужанської антирелігійної праці являє собою сторінку, яка свідчить, що іспита на дозрілість працювати в галузі антирелігійній вони витримали.

Далі, поступово з розвитком організації і поглибленням роботи окремими виданнями у виданні „Шлях Освіти“, „Червон. Шлях“ та ДВУ виходять: П. Темченка — „Божа дитина“ (два видання) та „Єрусалимська благодать“, П. Панча — „Бій преподобний“, О. Копиленка — „Македон Блин“, Антоші Ко — „Веселі рядки“, його ж — „Про волинського бога Корнія“, П. Нечая — „Сафатова долина“, П. Алампієва — „Як хлопці бога шукали“, у виданні „Плужанина“ — Г. Одинця — „Казка про чудака Якова“ (два видання) та накладом автора В. Алешка в м. Сумах — „Божественне репяхи“. З драматичних творів вийшли: Д. Бедзика — „За кулісами церкви“ та „Під крилами церкви“, М. Киричинського — „Барометр“, Г. Одинця — „Революція на небі“ В. Товстоноса — „Скибині діти“, та у викладі С. Пилипенка (за Полем Бертело з есперантської мови) — „Євангелія часу“ (три видання). Остання являє собою популярний виклад марксизму, коли не рахувати розділа VII, в ній прямо про релігію не згадується, але їй судилося відігравати значну антирелігійну роль в сільбудівському побуті. Навіть, за селкгорськими повідомленнями, під час відправ в церкві сільбудівська молодь провадить у себе спільну читку й обговорення одного з розділів „Євангелія“.

З появою 1925 року журналу „Плужанин“ і в ньому друкується де-що з антирелігійних творів плужан. З таких творів слід відзначити: в № 1 за 1925 р. Анатолія Гака — „Азбука Комунізму“, в № 3 оповідання І. Стеценка — „Під хрестом“, в № 12 за 1926 р. Ю. Жилка — „Чудо“, в № 4 за 1927 р. П. Темченка — „Інтерв'ю“, в № 7 Л. Ляшенка — „Максимова віра“ та П. Темченка — „Святий“ і в № 9—10 О. Демчука — „Чудо“. Не останнє, коли не найперше місце серед інших літорганізацій, займав „Плуг“ у виданих за останні роки збірках та читанках з антирелігійним змістом чи ухилом. Так, у читанці „З Леніном проти бога“ вміщено 28 плужанських творів (проти 30 творів письменників інших літорганізацій), в читанках „Червоні Свята“ видруковано: — в 1-й частині 86 плужанських творів і в 2-й — 59; силами плужан складено збірку „Товариш Урожай“, яку слід віднести теж до антирелігійної роботи. До антирелігійної роботи слід віднести фейлетони та нариси в провінційальній пресі — Каштана-Карого, В. Метеорного, Ів. Підкови, П. Крижанівського; в столичній — Ю. Гедзя, Антоші Ко й інших. Важко врахувати твори плужан, що друкуються в різних неперіодичних виданнях та збірках, але з відомих нам таких антирелігійних творів слід відзначити:

С. Стеценка — „Антихрист“ і „Сохроній Капшук“, Темченка „Діаріуш Микити“ та п'єсу „Дух Святий“ Ю. Гедзя.

Ще важче врахувати плужанську поезію антирелігійного змісту. Не зважаючи можна сказати, що кожний поет — чи з теперешніх чи з колишніх плужан — присвятив антирелігійним темам по де-кілька віршів. Зокрема антирелігійні теми ми подибуємо в таких тварах: П. Усенка, (з антирел. боку найкращі), В. Сосюри, А. Панова, Я. Хоменка, О. Ведмиського, Ів. Кириленка, Г. Плискунівського, В. Атаманюка, С. Бена, Годованця (байки), О. Донченка, О. Лана, В. Товстоноса (в журналі „Безвірник“), І. Шевченка, В. Яблуненка (псевдонім) та инш. Особливо слід визначити переклади з Г. Гайне Дм. Загула.

Але така досить значна антирелігійна літературно-художня продукція плужан не зовсім відповідає цінності її з боку пропагандистського. Здебільшого, помітно неглибоке знання і неуважне ставлення до суті антирелігійної роботи. Це викликає, лагідно кажучи, легковажне ставлення до вибору й проробки антирелігійних тем. Автори частенько ніби забувають, що вся наша антирелігійна робота не варта була б полама-ного гудзика, коли б ми не зуміли змінити умовин життя трудящих мас й борюч із руйнуванням старого ще з більшою завзятістю не творили б нового. Мало довести неосвіченій людині відсутність бога (Алампів — „Як хлопці бога шукали“), мало подати приклад, що побутові звичаї — дурниця (Качура — „Без хліба“), треба подати образи й малюнки, які б переконували в цьому, на прикладах доводили правоту безвірників та зводили ту прогалину, що з'являється в релігійної людини під впливом безвірницьких переконань.

Релігія не є опіум для народу, як ми неуважно призвичаїлись висловлюватися. Вона — опіум народу, світогляд, що виправдує виснаження і, за образним виразом — заставляє цілувати ту руку, яка карає. Це — істина. З антирелігійного боку доводити її ще й ще, копати в психології віруючої людини та подавати цю психологію художньо — цілком зайво. Отож такі твори, як П. Панча — „Барма“ (в іншому місті „За чудотворною“) з антирелігійного боку були б корисними лише в тому випадку, коли б подавались без загострення уваги читача лише на одній психології і коли б вони хоч будь яким прикладом безпосередньо зводили світогляд віруючого читача. Лише той художній твір має агітаційно-антирелігійне значіння, в якому повсякденне життя береться таким, як воно є, правдивим, не підфарбленим, як от його показав в оповіданні „Македон Блин“ — О. Копиленко.

Подавши в коротких рисах життя релігійного села та цілком природно безвірницьку постать Македона, Копиленко хапає що називається „за живе“, віруючого фактом попового „непотребства“ з сільською проституткою в церкві. До корисних же з антирелігійного боку оповідань слід віднести й усі оповідання, вміщені в журналі „Плужанин“, за виключенням оповідання О. Демчука „Чудо“.

Справа в тім, що кожне антирелігійне оповідання мусить бути поданим на певному соціальному ґрунті і розраховане на певного читача. А в тому-то й справа, що т. Демчук цього соціального ґрунту не торкається і на певне читачьке коло оповідання не розраховує. Більш того, „дизайнерського чуда“, як штучного, створеного попами агітаційного чинника до підняття масового релігійного руху та способу виснаження релігійної селянської маси — в оповіданні зовсім не подано. Отож це оповідання з боку його антирелігійної вартості — холостий постріл.

Зачепивши тематику, не можна обійти досить помітного явища в плужанській антирелігійній творчості — висміювання релігійних звичаїв та попівства. Чи потрібні ці теми? Потрібні і дуже потрібні. Але вся

біда в тім, що багато товаришів далеко відходять від гуморески, від сатири і наближаються до неприпустимо — непристойних виразів. Правда, такі товариші виправдуються тим, що в Остапа Вишні є „ще краще“. Але в тім то й справа, що в О. Вишні непристойних виразів немає. Його „словечка“ віруючого не ображають, бо ці „словечка“ — узагальнений сарказм на цілі цикли релігійних звичаїв села. Не треба забувати, що О. Вишня глибокий знавець народного побуту, що він, судячи по його творах, досить знайомий і з антирелігійною і з релігійною літературами. Отож, протилежно, такі „вправи“ П. Нечая, як поєднання слів „попи“ та „дяки“ відомим знаком сполучення („Сафатова долина“) зводять значіння твору на нінащо. Вони ображають віруючого, відвертають його від читання антирелігійної книжки і самий твір з антирелігійного в решті-решт роблять агітаційно-релігійним.

Яким же мусить бути сатиричний чи гумористичний антирелігійний твір? „Жива, жвава, талановита і влучна публіцистика старих атеїстів XVIII століття, — каже В. І. Ленін у статті „Під прапором марксизму“, — що одверто нападає на попівство, завжди буде в тисячу разів більш придатною для того, щоб розбудити людей з релігійного сну, аніж нудні, сухі, неілюстровані майже ніякими вміло підібраними фактами перекази марксизму“. Отож антирелігійна сатира та гумористика мусять бути живими, жвавими, талановитими, влучними та що до попів — одвертими, але без зайвих образ і вульгаризмів... Нажаль, серед плужан досі ще зрозумів лише Антоша Ко, подавши взірць такої сатири у вірші „Як попа Кіндрата живим на небо взято“.

Як мінус, слід поставити і цілком зайве оперування цитатами з „святого письма“, а т. Панчу закинути ще й неухвалне до цитат ставлення. Так, у його находимо „мір і єдіноутробіє“. Це не цитата і навіть не вираз, а просто нісенітниця. З цитатами, коли вони необхідні в творі по змісту, треба поводитись надзвичайно обережно, бо кожний грамотний сектант-селянин їх знає куди краще за сучасного письменника і, прочитавши, може сказати на адресу письменника так, як нещодавно вже було сказано на одному диспуті: „Аще пісар перепішеться ілі судія пересудітся — біть его батогамі, дондеже не ісправітся...“ Попова цитата, правда, не з святого письма, а з наказу царя Петра I, але на адресу творців цитат сказана, здається, влучно.

Так само досить помітна неухвалність до дрібниць релігійного побуту, до звичаїв та релігійних ознак попівського стану. У П. Панча, прикладом, піп носить єпископську ознаку — панагію. З літературного погляду це — дрібниця, а з антирелігійного — помилка і досить велика. Справа в тому, що релігійні звичаї, релігійний побут — тісно сплетені з обрядовим боком релігії, з її канонами, отож так собі ні з того ні з сього не міняються. Як для змін у релігії так і для змін у релігійному побуті та звичаях потрібні економічні чи революційні чинники і коли їх не показано, то самий твір, будь то й агітка за нове в побуті (ну, прикладом, за зорини) не варта нічого. Потім до помилок слід віднести і недоговореність. Прикладом у статті С. Пилипенка про колядки (збірка „Різдвяний вечір“) подається цитата з Вишенського, в якій колядки трактуються як спадщина вшанування словами своїх богів, в тому й бога Коляди. Цитата не влучна, бо колядки є спадщина виключно культу бога Коляди. Це стверджує не менше за Вишенського авторитетний Стоглавий собор 1552 року („... Неції пам'яті того бога Коляди доселе не пересташа обновляті...“). І хоч загальна викладена в статті думка т. Пилипенка, відносить колядки до культу Коляди, а вже привід для попівського закиду є. Адже ж і попи „борються“ з колядками, лише, правда, по своєму і з інших, ані ж ми, причин.

Нарешті, неможна писати антирелігійного художнього твору чи статті, не ознайомившись з антирелігійною марксівською літературою. Для прикладу візьмемо оповідання П. Темченка — „Божа дитина“, статтю І. Капустянського — „Великдень“ та статтю М. Биковця в газеті „Радянське Село“ за 25 грудня 1927 року про різдво. В усіх трох авторів Христос трактується по різному. Так, у Темченка він — людина-революціонер, у Капустянського — астральний мит, а в Биковця хоч і теж мит, але невідомо, чи його породила в своїй уяві первісна людина з любови дивитись на зоряне небо, чи з причин боротьби за своє існування із суворим природнім оточенням.

Антирелігійних тем, повторюємо, не можна зачіпати, не вивчивши всебічно питання. Тепер книжник сектант, сінодалець чи навіть старовір на антирелігійний диспут вже не несе біблії, не оперує цитатами з євангелія чи з творів отців церкви, а являється з Марксовим „Капіталом“, з горою марксівської літератури, озброєний не аби яким знанням нашої й закордонної антирелігійної та художньої літератури. Вирос теж і релігійний читач. Все частіше доводиться докладчику-антирелігійникові відповідати рядовим обивателям міста й села на такі запитання, які свідчать, що обиватель значно виріс. Вже рядовий сектант не каркає про трохістотного бога, а говорить про єдине, безкінцеве, абсолютне, космічне начало“. Вже мало чути запитань і про первопричину походження туманних кілець нашої планети, а все більше й більше чути запитання про причини релігійності мас у нас та по інших державах і закиди про недоцільність боротьби з релігійним почуттям (а не світоглядом). Все це вимагає іншого ставлення письменника до себе і своїх завдань у галузі антирелігійної роботи. Письменник вже мусить знати, що читач не задовольняється піонерською ухвалою „бога немає“, а ставить ширші і глибші вимоги.

Не треба теж забувати, що на Україні є чотирнадцять тисяч трибун, з яких день-у-день до двадцяти тисяч по своєму кваліфікованих „освітників“ — попів, ксьондзів, мулів, рабинів та всіляких „наставників“ і інших жерців, розливають свій „духовний самогон“, в якому релігійна маса топить людську гідність, а головне — що на Україні є 7 релігійних журналів, заправили яких добре розуміють вагу художнього слова і завели по-своєму не погані літературно-художні відділи.

Що ж мусить робити революційний письменник? Відповіддю на це стають слова В. І. Леніна у тій же статті „Під прапором Марксизму“: „Було б величезною помилкою і найгіршою помилкою, яку тільки може зробити марксист, вважати, що багатомільйонні маси (особливо селяни й ремісники), засуджені всім сучасним громадянством на темноту, невігластво і забобони, можуть вибратися з темноти тільки шляхом чисто марксівської освіти. Цим масам треба дати найрізноманітніший матеріал з атеїстичної пропаганди, зазнайомити їх з фактами із різних галузів життя, підійти до них і так і інакше для того, щоб зацікавити, розбудити з релігійного сну“...

У нас нічого немає з побуту сектантів, не виявлені художньо їхні звичаї, прийоми сектанських ваяток що до визискування і затягнення маси в свої лабети; ми не маємо простих зрозумілих художніх пояснень усіх тих забобонів, що на них базується віра сучасного села, і, на сором наш, не маємо творів, які б відбивали нове в побуті, нове в звичаях. Головне ж ми багато фотографуємо того, що всім і кожному давно відомо і не помічаємо навколо себе, як бурлить, хвилюється релігійне життя маси, виявляючи іноді надзвичайно цінні приклади зовсім нового, безвірницького.

АНДРІЙ ГОЛОВКО, ЯК ПИСЬМЕННИК

Т. Степовий

З листа М. Ірчана

„... І ось саме в той час як, вспів вирватись на днів 4 з міста в акерійські дикі гори (це було наприкінці червня 1927 р.) та захватив з собою „Бур'ян“ т. Головка. Там я й прочитав цю повість. Знаєте я чимало в своєму житті читав, особливо твори чужих літератур, але не тямиш, щоб якийсь твір зробив на мене таке сильне вражіння. Я ходив, як п'яний, читав, одривався, думав і знову читав...

Канада, Вінніпег 14/XI 1927 р.

Людина не тільки пристосовується до оточення, але і оточення пристосовує до себе. І пристосовання до оточення і зміна оточення відбуваються рівнобіжно і складають нерозривну ланку ланцюга. Без зміни людини нема зміни в оточенні, і навпаки. Але в процесі історичного розвитку є періоди, коли помітніше виступає: то зміна людини то зміна оточення. Пристосовання людини до оточення помітніше виступає в період спокійного розвитку. Навпаки зміна оточення характеризує період рево-

люційного перевороту. В період спокійного розвитку суспільства накоплюються вибухові сили, але вони ще не можуть виступити одверто. Вони ховаються десь у глибині класових угруповань. А на поверхню виступає тоді у всіх галузях життя — в економіці, політиці, мистецтві і т. д. — дух захованої активності, поміркованої „тверезої“ поведінки, тимчасової згоди з оточенням, дух пристосовання до оточення. Так буржуазія в епоху свого розквіту, коли пролетаріат не здавався ще їй смертельним ворогом — а, навпаки, вірним слугою, — могла вести життя поміркованого тверезого громадянина, якому важніше за все є правильне господарювання, акуратність в справах, точність і ясність. Буржуазія тоді і в економіці і в політиці і в мистецтві висувала в боротьбі з поміщиками з одного боку і пролетаріатом з другого гасло здорового сенсу, „людської природи“, „реалізму“ тоб-то відповідности „природі“.

Але, коли пролетаріат укріпився і організувався, спокійне урівноважене і пристосоване життя буржуазії стало неспокійним, неурівноваженим, непристосованим.

Виникла потреба пристосувати знов його до своєї „природи“, так як вона це колись робила в боротьбі з поміщиком. Замість спокійного животіння з тихим родинним затишком і благами міщанського щастя і добробуту наступила доба соціальної грози. Повітря насичене електрикою. Ось ось блисне блискавка революції і загремить грім громадянської війни. Класа встає на класу. Треба озброїтися. Рити окопи. Оточити себе кулеметами. Мобілізуватися. Приготовити панцерники і військові літуни. Багнети і гармати. Вигадати нові способи нищення людей. Тоді наступає доба скаженої акції. Тоді і в мистецтві наступає криза. Реалізм переходить в свою протилежність, розбиваючись на течії активного наступу; футуризм, імажнізм, імпресіонізм, експресіонізм, символізм і безліч інших „ізмів“ б'ють тривогу і віщують бурю. Утворюють новий дух. З'являється романтика боротьби і одчайдушна крайність активності а з другого боку занепадницькі настрої, страх і жах перед майбутнім. З'являється настрій, який можна характеризувати словами: „після мене хоч потоп“. Буржуазія спішить жити, поки ще можна. Взяти від життя як найбільше. Справляються оргії.

А пролетаріат?

Пролетаріат в цей час теж проймається активним духом і романтикою боротьби. Але в той час як у буржуазії активність таїть в собі паніку і розклад, активність пролетаріату бадьора, будівнича, загрозливо-організована. Активність пролетаріату просякнута почуттям своєї реальної

сили. Він хоче не тільки зрозуміти світ, але його ґрунтовно відмінити. Тому, поруч з пристосованням до умов, у пролетаріата росте непереможно прагнення до зміни цих умов. Звідси творчі пориви у всіх галузях життя до перебудови, до революційної акції.

Ці пориви зростають з могутньою потужністю після перемоги пролетаріату. Тоді вони відбиваються в економіці, як соціалістичне будівництво, в політиці, як диктатура пролетаріату. А в літературі намічається тип письменника - творця і будівника нового життя. Пролетарський письменник перебудовує світ за своїми ідеалами. Він малює картину бурхливої героїчної боротьби. Він оспівує романтику буднів і свято перемоги. Він захоплюється темою перебудови світу. Малює типи борців з піднесеною активністю і невичерпаною енергією. А далі, коли настає доба творчої господарської і політичної праці, письменник береться до тем, які мають широкі картини соціальних процесів, він відбиває дійсність, як вона є. Він стає реалістом. Він описує життя робітника, селянина, інтелігента, дрібного буржуа і старається підкреслити соціальні причини поведінки своїх героїв. Тип письменника - лірика і романтика епохи збройної боротьби і тип письменника - реаліста і епіка, що описує соціальні процеси, дійсність, як вона є, все яскравіше оформляються і створюють кожний свою особливу письменницьку форму. Перший — співець громадянської війни. Другий — співець післявоєнного будівництва. Перший — перетворює художніми засобами дійсність. Другий — старається правдиво і точно відбити життя. У першого мова лірична, піднесена, підкреслено-революційна. У другого мова проста, побутова. Перший поет - лірик і романтик. Другий прозаїк - реаліст і епік.

Мистецтво частково відбиває життя, розділяючи те, що в житті існує в єдності. Обидва типи письменників відбивають рушійні сили радянського суспільства: ясну, холодну оцінку класових сил і захоплення будівництвом, творчий порив і активність. Потужне творче піднесення потребує і тверезого об'єктивного реалізму і революційної активності. Ці дві ознаки нашого будівництва існують в житті, як єдність протилежностей, разом, вкупі і одночасно, а в літературі відбиваються як два самостійні типи. Так вибруньковуються в сучасній літературі дві протилежні форми. Вони стоять на одному і тому ж ґрунті революції. Вони одночасно і тотожні і різні. Тотожні, як революційні, а різні, як художні форми.

Цей процес відбивається, правда не так виразно, і на письменниках селянських. Селянські письменники переважно належать до типу художників - реалістів. Але революція і сюди занесла романтику перемоги, яка заступила реальність безнадійної боротьби з поміщиком попередньої до - революційної доби. Письменники українські до революції не виходили за межі описування неприглядної дійсності українського села. Тому в їх творах реалізм і навіть точне описування - натуралізм — були природною формою: не було ґрунту для створення картини переможної боротьби. І тому мова в них не була мовою повстання, не брєніла залізними нотами революційного гімну. Вона була лагідна, сумна і рідко піднімалася до мови Шевченківського „кайдани порвіте, і вражою, злою кров'ю волю окропіте“.

Тільки після Жовтня в селянську літературу під впливом пролетаріату — цього проводиря в боротьбі і перемозі — вривається нова течія. В ній вже чути інші пісні, інші думки, інші теми. В ній селянство не просто працює, визискується і страждає, але організується під проводом пролетаріату і творить нове життя.

Одним з найяскравіших представників цієї течії являється А. Голдовко — член спілки селянських письменників „Плуг“.

Коли вийдеш на весні до річки і станеш з лівого високого берега дивитися на весняні води — бачиш, як широко і бурно розлилися вони. Повінь затопила перед тобою все гень-гень аж до обрію. Течія десь розмила цілий лісний склад і несе доски і колоди і стихія нестримна і радісно жорстока (а може байдужа) не має собі меж.

Такий Головко, автор „Можу“¹⁾ і „Бур'яна“²⁾. Теми у нього переважно взято із епохи хуртовини, що пройшла українським селом на початку жовтневої революції. Ось Гордій („Можу“) згорів у горожанській війні і вернувся додому. Хворий, він не хоче жити безсило і гине від останнього вибуху свого „можу“. Ось Пилипко, — пастух, бере участь в боротьбі з гайдамаками і німцями і визволяє разом з повстанцями своє село. Ось Марійка („Дівчина з шляху“) потрапляє в дитячий будинок і знов зустрічається з матір'ю після довгих і трагічних днів голоду. Ось „ти“ (Червоний Роман), що відбиває своїм життям покручені стежки до революції українського селянства — від боротьби з царатом — до політичного бандитизму недавнього минулого і боротьби з ним. Ось Мирон і Яшко („Товариші“) випадково закинуті голодом в глухий хутір. Ось Яшко („Зелені Серцем“) в боротьбі за освіту. Ось Оксана („Червона Хустина“) в одному із епізодів горожанської війни на Україні. Ось Прокіп („Пасинки степу“) в боротьбі двох форм хліборобства. Ось, нарешті Давид Мотузка („Бур'ян“) в боротьбі з бур'яном радянського вже села.

Вже із цього розгляду видно, як стихія революції в творчості автора переходила в революційну організованість із хаосу хуртовини визріли, міцно випнулися нові загартовані сили.

Як цей процес відбувався — про це автор говорить дуже стисло. Взагалі самий хід подій у нього відбувається без невмотивованих випадків, а з залізною неминучістю і стихійною силою. Оповідання про дійсне життя розгортається на історичному тлі і оздоблюється побутовими картинками. Самостійне на перший погляд життя „героїв“ являється справді лише частиною ширших соціальних подій.

Тому здається, що Головко можна вважати письменником-реалістом, епіком українського села — але аналіза способів, якими відбивається в його творах дійсність, доводить що це не так.

Правда, Головко дотримується звичайної послідовності в розвитку свого оповідання. Рідко переставляє події з кінця на початок. Мова його тверда, скупа, побутова, уривчаста. Автор рідко вживає додаткові речення. Він розбиває думку на самостійні речення. Всі вчинки дієвих осіб мають життєву зрозумілу основу. Все зв'язано причинним зв'язком. Образи даються теж з того оточення, в якому відбувається дія (особливо, коли підкреслюється співчутність подій і природи, або навпаки їх протилежність).

Все це правда.

Але автор старано малює внутрішнє життя. Він підкреслює рух боротьби, мінливість. Він переводить дійсність на мову особистих переживань. Він часто вживає в своїх творах дрібний шрифт, де подаються спогади про давнину. Тут він викладає свої настрої. Аналізує переживання. Уявляє історичну давнину або мріє про майбутнє. Дає художні образи дійсності. Висловлює свої думки про боротьбу і страждання. Каже про творчість. Про суворі і болючі почуття. Про думи з епохи героїчних подій, оспівує минуле і майбутнє. Дає образ сирітської долі.

¹⁾ А. Головко „Можу“. Повісті і оповідання. ДВУ 1926. Зміст: Автобіографія, Можу, Пилипко, Дівчина з шляху, Червоний Роман, Товариші, Зелені серцем, Червона Хустина, Пасинки степу.

²⁾ Повість „Бур'ян“, ДВУ, 1927.

Рветься до боротьби. Дає образи спільної праці. Протиставляє. Розповідає про сон. Один цей „петит“ цілком спростовує оцінку автора як епіка - реаліста. Психологічна аналіза, романтичне освітлення життя — ось пануючий зміст цих вставок. Їх більше в „Можу“ і менше в „Бур'яні“. Але різниця між автором „Можу“ і автором „Бур'яна“ кількісна, а не якісна. І там і тут автор під зовнішньою поверхньою реалізму глибоко ховає революційно-романтичну установку своєї творчості. Нагромадження подій, таких реальних на перший погляд, і справді таких навмисних в „Бур'яні“— (особливо в другій половині повісті) заховано автором в соковиту життєву побутову мову, яка починає майже фізично згучати, коли читаєш, наприклад, розмову селян між собою про порядки в Обухівці („Бур'ян“ ст. 48 і далі).

Але через реалістичну форму проривається стихійність хуртовини в „Можу“ і організація нового життя в „Бур'яні“. І відбивається на самій формі. Так в „Можу“ це відбивається навіть в зоровій формі (ст. 30 наприклад). Природа змінюється в залежності від настроїв. В творах багато викликів і запитань. Він не довго спинається на картинах радісного і спокійного животіння і воліє описувати краще муки від думок та їх боротьби. Він протестує проти неминучого ходу життя і бореться з неминучим. Він непримирно активний. Він розкладає дійсність на окремі враження (колір, пах, звук), перебудовує „жахливу“ дійсність (голод, наприклад) в низку настроїв. В розробці широкої картини подій, він малює головним чином індивідуальні переживання. Він описує життя не об'єктивно, не в епічному дусі, а в ліричному зафарбленні і завжди з домішкою романтичного (іноді і штучного) перетворення дійсності. Він загострює початок і кінець окремих оповідань. У нього переважають моменти боротьби, активності, сперечання, незгоди, протесту, контрасти між індивідуалістичними формами і соціальним змістом. У нього швидкість мови, іноді переходить в розхристаний стиль. Він перебільшено нагромаджує події (приклад „я“ і „ти“ в Червоному Романі). Він дає нелюдське здоров'я Давидові в „Бур'яні“. Він малює нестійкість і роздвоєний характерів де-яких „героїв“ („ти“). Він не любить описувати подій і спішить зразу дати кінець (приклад: „Можу“ ст. 147 — катастрофа з потягом). Художність образів у нього своєрідно-підкреслена (там же ст. 149: „в шпарочку між небом і землею... втекли пароходи „білих“). Він підкреслює настрої і окремі риси. Він уміє в самому звичайному найти романтику, ліричність образів („журавлі: кру-кру“ в „Можу“ ст. 164 і в ин. місцях, „Бур'яні— теж — сопілка в „Товаришах“). Навіть в описуванні спокійних картин у нього переважає рух („Потому блюдечко з чаєм підніс і довго студив на нього крізь великі вуса. Далі витяг шию і око примружив, та — „сьорб“. „Можу“ ст. 194 порівн. також ст. 202, 203 там же). В його оповіданнях багато і часто крутять цигарки і палять тютюн. Він любить заглибитися в „душу“ героя (Яшко і вокзальний злодій ст. 234). У його творах дівчата закохуються зразу і безповороту, цілком віддаються своєю почуттю, і активно до останнього борються за своє життя (Зінька в „Бур'яні“). Об'єднайте все це в певну цілість і перед вами встане постать людини-організатора, людини активного борця, людини, що творить світ по своєму образу і подобию.

Все це свідчить про те, що у Головка ми маємо перевагу ліричних і романтичних образів над художнім описуванням дійсності. Головка, як письменник стоїть лицем до романтики життя і, виходячи із тої самої революційної дійсності, що й інші письменники, наближається до типу романтиків революції, а не її об'єктивних описувачів.

ХУДОЖНИЙ МАТЕРІАЛ ЖОВТНЕВИХ ЧИСЕЛ УКРАЇНСЬКИХ ГАЗЕТ

Знаменну подію — 10 річний ювілей Жовтня — всі наші газети відзначили подвійним розміром газети, відповідним матеріалом на теми: історія, значіння Жовтня, Жовтень на селах України, господарчі й культурні досягнення УРСР за 10 років і т. ін.

Майже кожна газета для оживлення своїх шпальт і надання святковості — подала вірші, уривки з оповідань, спогади, все те численно оздобивши малюнками. В цій замітці хочемо дати короткий огляд передовсім їхнього художнього матеріалу.

„Нове село“ (Глухів) дало літсторінку Глухівської Округової федерації письменників „Вперед“. В ній критична нотатка А. Турбіна про Глухівських поетів, передова А. Жовтень і мистецтво та 6 віршів (з них тільки 1 укр. мовою). Ці вірші — пісні, принаймні такі їхні назви („Пісня о заводі“, „Пісня степам“, „Мотиви пісень“). У віршах — багато описів краси осінньої природи і як положено — багдодий кінець — шаблон:

Додаток до газети „Більшовицька зміна“ має сторінку „Творчість молоді“ (під редакцією Ради федерації „Вперед“). Тут все вірші, теж співі осени та Жовтвя і теж таке саме закінчення:

... За новий світ, за щастя злидаря...
... Лунай весінний всюди спів...
... Так веселі, так раді ми...
... Розцвіло сляйво жовтневе - всесвітнє...
... Пообещали ми, що не такі бури
 ВИСТРОИМ...

Все це надто одноманітно, думки (а що до фабули, то й подавно!) живої мало, все це — переспіви старого у старій формі і без змісту.

Значно цікавіша в цьому ж додаткові сторінка про „Синю блузу“ — глухівський колектив „Комсомольця“, що з часу своєї організації (6—XI—1926 р.) видав 8 окремих номерів і ними обслужив 30 вечірок. За приблизним підрахунком колектив обслужив за весь час коло 30 000 глядачів. Цю роботу

відзначив і окружком ЛКСМУ, який визнає за доцільне посилити роботу „Синьої Блузи“, поширити її на робітничі осередки, на село, зобов'язати кожного район утворити по 1 колективу „С. Б.“, постачати відповідну літературу і загалом — цю справу обговорити на нарадах при Окрполітосвіті та Окрпрофраді.

„Селянська газета“ (Київ), не вважаючи на те, що Київ має змогу постачати новий художній матеріал, обмежилася тільки 4 віршами: Шеремета та Чепурного і статтею Антоненка-Давидовича. „Українська література розвивається“, в якій чи не на перше місце висунуто МАРС (бо ж автор статті є активний член цього київського, прообразу „Валпівге“). За найвизначніших письменників тут править Валерій Підмогильний, Григорій Коси́нка, Євген Пу́жнук (все це члени МАРС'а); автор статті не поскупився на похвальні епітети своїм „колегам“ („молодий талановитий і вдумчивий“ — Підмогильний, „приніс у нашу літературу західно-європейські впливи, зокрема впливи славетного французького письменника Ан. Франса“, — Євген Пу́жнук — поет тонкого світовідчуження і глибокої думки, — гострий спостерігач і прекрасний майстер слова Григорій Коси́нка . . . і т. д.). Дуже жаль, що не членам МАРС'а у автора не знайшлося даних до оцінки, він тільки зміг перерахувати кількох, незначних ніби (прикладом — Головка, Панч, Слісаренко і т. д.).

Тут, видно, у Антоненко - Давидовича — „язик прилип у роті“. „Нехорошо“ це вийшло. Кому - кому, а „Селянській газеті“, масовому органіві, таке однобічне освітлення української літератури ніяк не личить.

„Радянське життя“ (Ромен) умістило вірша Ів. Галюка „Жовтневий монумент“ (ну й назва!); вірш повний отаких „ділком пригодних“ для сільського читача слів:

О, це не сфінкс, що з пазурами львиці.
Не піраміда на кістках рабів?
І не синайські золоті таблиці,
І не призирство бронзових царів.

Вірш Лопи „До величних роковин“ вже простіший і без різних вибриків, хоч і тут не всюди гладко:

Незаможник і батрак
...Коло гарту узялись
В колективи потяглись...
Тепло стелиться, іскриться
Блиск радянських огоньків —
То нова земля працює
Плугом, молотом гарцює(?)...

Після таких „поезій“ з великою приємністю читаєш прості, ширі спогади селян з боротьби за Жовтень. Загалом, усі спогади дійсно надали святковості всім газетам, вони прекрасно ілюстрували всі гасла та голосні передові статті в газеті.

Кубанська „Червона газета“ одвела літературній творчості цілу сторінку, заповнивши її на половину уривком з оповідання „У Кара-кума“ С. Добровольського, з часів боротьби за революцію в піщаних пустелях в Туркменістані. З віршів краді: Ів. Луценко „Перед боем“, на народні мотиви дум; бадьорий і складний вірш Ніценка Д. „На свято Жовтня“, стару форму бандури невдало використав М. Чайка „Бандура“:

„Ну, так грай, бандуро,
Я горю в огні!
Грай же без утоми, —
Йдуть Жовтневі дні...“

„Осінні кроки“ Гр. Плискунівського, повне революційних слів, але ці слова — не живі і на читача мало впливають. Цікавий вірш Н. Щербини „Дід“ — розмова діда з хлопцем.

Загалом вся газета вийшла не дуже урочиста, мало освітлено досягнення краю за 10 років і тільки вдала літературна сторінка дуже прикрасила те число.

„Червона Лубенщина“ свою літературну назвала „Жовтневим шляхом“ і заповнила виключно поезіями (Юрковича, Гончаренка, Ясноокого, М. Ковальчука). Вірші не особливої якості, в них багато гучних слів, мале образів, загалом — перевагу дано темі на шкоду форми. Сторінка не зовсім вдала, одноманітна, ілюстровано її всім відомими фотографіями гармати, що стріляла на Кремль та вартовими коло кабінету В. Ілліча.

Херсонський „Червоний селянин“ зробив краще: коли бракувало гарних поезій оригінальних, газета цілком слушно видрукувала вірша Тичини „На майдані“, В. Чумака „Червоний заспів“, Олеся „Над трупами“; шкода, що до поезій не додано приміток про їхніх авторів, час уже газету робити культурно, і передрук віршів відомих письменників супроводити відповідними увагами. Два оповідання: Юр. Дольда „Кров“ та А. Журного „Під свист нагаїв“ підбрано вдало — це спогади-нарис з недавньої революційної боротьби на Україні. Газету ілюстровано добре, єсть і про Висунську республіку, фото хати, що її спалили білі, зруйнований білими Дар'ївський міст (і відбудований радвлідою); цікаві спогади про боротьбу на Сіваші і про погроми в Херсоні.

„Радянський степ“ (Мелітополь) скупий на художні твори. Подано лише переклад з Жарова „Прийдешньому“ — зате весь матеріал газети гарно розположено і добре його ілюстровано.

„Народний учитель“ (Харків, газета ВУК Робосу) жовтнєве число дав збільшене, зі статтями М. Скрипника, Арнаутова, Ряпо, Білика і ин.; в газеті багато нарисів-спогадів з революційної боротьби та ролі в ній учительства (Юр. Пашківського „Уперше“, О. А. К. „Отаман“, А. П. „З моїх спогадів“, І. Струка „Грицева зрада“, Олеся „Блюма“, Гука — „Купа листів“). Ці нарисі місцями подають яскраві картини участі вчительства в революц. боротьбі, картини переживань жаклихих подій і т. ин. Без сумніву, деякі нарисі варто використати навіть у спеціальних збірниках.

Велика стаття М. Доленга дає огляд розвитку української післяжовтневої літератури. Автор мав трудне завдання, бо за ці 10 років українська література пережила немало важливих етапів, змін, боротьби; більш докладно в статті освітлено перші часи укр. літератури після революції, найслабіше — роботу та досягнення спілки „Плуг“, цієї найстаршої на Україні письменницької організації, що вступила оце в 6-й рік свого життя.

З художнього матеріалу газета видрукувала лише уривок з премійованої повісті П. Панча „Голубі ешалони“, уривок з поеми „Сковорода“ П. Тичини та вірші... А. Шмигельського і Н. Забіли ще й з портретами. Вийшло теж трохи... однобічно.

„Червоний кордон“ (Кам'янець) умістив лише одного вірша Ю. Шабленко „Гукніше гук!“ — вірш заслуговує на увагу, його складено з гасел, закликів і сповнених він непереможною вірою в майбутнє. В числі за 6/XI є гарний нарис Ст. Корина „Радіо на селі“, де авторів вдалося передати розмови про радіо, враження селян і перший концерт по радіо.

Запорізьке „Селянське життя“ одвело багато місця літературній справі: маємо статтю О. Радомського „Укр. післяжовтнева література“ (написано за статтями газети „Рад. Село“), передрук оповідань П. Лісового „Чарівник з теодолітом“, так само передрук вірша П. Голоти „Перекуєм мале село“, цікаві спогади й нарис селян-читачів газети.

Велику нарозворот сторінку спогадів з часів громадянської війни (під назвою „Село Сумщини на 10 роковини Жовтня“) дала газета „Плуг і Молот“ (Суми). Цікавий фейлетон Ів. Підкови „З колишнього старого села“, єсть і віршик Ів. Корки „Жовтень іде“ — звичайний, складений з учених слів і годі.

Більше художнього матеріалу маємо в Гуманській „Селянській правді“, тут на першій сторінці подано вірша Поліщука „До 10 річчя Жовтня“, в середині вдалий фейлетон „Болото“ (Праця села М... за 10 років) Юр. Гайдамаченка, єсть змістовні спогади й нарис про селянське життя та боротьбу. Легко читаються „Спогади про окремі моменти громадянської війни“ І. Криворучка.

Гарним прикладом того, як можна спогади селянські вдалими заголовками зробити цікавішими є газета „Радянський шлях“ (Бердичів). Тут сторінку „Як боролись працюючи за владу рад“ зроблено вміло, читається матеріал з інтересом.

Зовсім без художнього матеріалу вийшла газета „Червоний хлібороб“ (Старобільськ), що правда, видрукована за зразками 1919—21 р. червоною фарбою. Навіть спогадів та нарисів немає. Хоч на першій сторінці подано щось схоже на вірш—„За 10 літ“ пера якогось поета Варв'їнського з с. Шульгинки.

„Правда Прилуччини“ багата на вірші. Більше і спогади, єсть і романтика в цих поезіях. В. Куриленка маємо „Ех, дні мої!“ (спогад), Лінча — „Вершник“, М. Коршуна „Осінь“ (зовсім слабкий вірш, та й відношення дуже далеке має до свята).

Добре підбрано в газеті спогади й нариси. З них цікавий В. Куриленка „Терновим шляхом — до перемоги“.

„Радянська Нива“ (Біла Церква) вирішила художній матеріал умістити лише „доморобний“. Маємо кілька віршів, складених на голос старих пісень, але змістом пристосованих до сучасних подій. Вийшло і не художньо і не цікаво. Цю систему було поширено в 1919—21 р., але тепер не вже не можна вибрати чогось кращого з творчості селянської. Адаже інші газети зуміли цю біду виправити. Історичні нариси — спогади — звичайні, в них багато протокольності, сухого історизму і мало художніх картин з часів боротьби.

Бідна на художні твори, і навіть на спогади Одеська селянська газета „Червоний Степ“. Більше два слабких вірша, решта — статті. Правда, за день до свята ця ж газета подала ще одного вірша Миколюка „Ми“, вірша досить слабого, нехудожнього, без жовтневого патосу та ясної провідної думки.

Так само слабкий художній матеріал в газеті „Наша Правда“ (Маріупіль), тут лише передруковано вірша О. Лана „Трактористи“, давши його, як то кажуть „аби дірку заткнути“.

Всеукраїнська газета „Радянське Село“ ювілейне число видала з величезним тиражем в 622.000 прим., газета на 16 сторінок. Розуміється, з 16 сторінок газета мала змогу одну одвести літературі, назвавши цю літсторінку „Жовтневим шляхом“. Маємо тут вірші: П. Тичини „Як упав же він з коня“, Ів. Микитенка „Вогні“, це вірші старі, передруковані з читанок. Нові вірші В. Сосюри „Без Леніна“ (вірш слабкий як для Сосюри) і досить гарний вірш Ан. Панова „Десятий Жовтень“. Підвал сторінки одведено уривку з повісті П. Панча „Голубі ешелони“. Цікавим і доцільним є в сторінці примітка до кожного автора, хто він, до якої літературної спілки належить та що написав загалом. Кожного автора подано й портрета, до речі — не зовсім вдало. Заслужовують уваги ще оповідання П. Нечая та фейлетони Остапа Вишні.

Мало художнього матеріалу і в газеті „Червоний Стяг“ (Чернігів). Тут пере-

клад вірша О. Безименського „До Жовтневої революції“, передрук вірша О. Слісаренка „Майбутнього де була роса“.

Молдавська „Червоний Орач“ спромоглася дати цілу низку оригінальних віршів („Жовтень“, Оксани „У Жовтневі дні“ Кобзаря, уривок з поеми „Наші дні“ В. Сімановича, „Наша пісня“ Терлецького, „Працюючим Бесарабії“, Діда Олеся), хоч вдалих спогадів не маємо.

„Нове Село“ (Коростень) умістило цілу літературну сторінку „Жовтневі Парости“, заповнивши її творчістю молоді. Сторінка має предмову „Розвинемо свої творчі сили“, з якої бачимо, що редакція вкупі з письменниками м. Коростеня розпочала справу організації літстудії. Літсторінка в газеті буде постійно. Маємо в цій числі газети: оповідання „Зелений яр“, Гр. Ящука (з часів бандитизму) поезії: Соболевої „Жовтневе“ та „Десять“, М. Луговиківни „Червоне Полісся“ (чи не найкраща з усіх поезій), М. Цабенка „Жовтень“. Вдало розверстка сторінки, гарні кінцівки і загалом — вдалий підбір творів свідчить про вдумливе відношення редакції до цієї справи. Початок газети ми радо вітаємо.

Трохи неясно, в чому справа, — в газеті „Шлях Жовтня“ (Шепетівка), де видано окрему сторінку з назвою „Жовтень в художній літературі“. Дано уривок з книги Дж. Ріда „Десять днів, що потрясли світом“, а решта — це уривок з спогадів П. Горичева „Жовтневі дні Київського Арсеналу“, але невказано назви книги, звідки взято ці спогади. Все останнє в газеті — звичайні статті, крім хіба нариса „Допущен волею Жовтня до землі“.

Ізюмська „Червона Зоря“ так само не може похвалитися худ. матеріалом, а все ж таки знайшла місце для оповідання „Минулося“ П. Банком. Власне, це не оповідання, а звичайний нарис спогад, закінчений трафаретом — словами з „Інтернаціоналу“. Особливого нічого не являє.

Вдало використала нагоду ювілею Вінницька газета „Червоний Край“, давши до газети чергове число журналу — щомісячного ілюстрованого додатку — „Червоний Край“. Правда, журнал має невдалі, штрихові малюнки, але і в них освітлено новини життя Радсоюзу.

З худож. матеріалу в журналі єсть: оповідання П. Крижановського „Незабутня могила“, уривок поеми „Кулеметник“ М. Годованця, вірші В. Сільвестрова „В саду над могилами“, В. Шепельського „Жовтневий спів“, бібліографічна замітка на збірку байок М. Годованця „Незаможник Клим“. Цікава хронікальна замітка про філію місц. т-ва ім. Леонтовича. Більше навіть сторінка гумору, для якої взято перерисовки з журналів „Червоний Передь“, „Крокодил“, „Лапоть“.

Вдале розположення малюнків, коротенькі до них статті і повне порівнюючи освітлення найвидатніших, економічного характеру, подій своєї округи роблять цей додаток цікавим. А загалом видання таке — це прекрасна річ і доводиться пошкодувати, що таку річ змогла і догадалася зробити лише одна газета на всю

Україну. Тираж журналу зовсім добрий, хай хоч і для жовтневого числа, але для округи 5.000 прим. це не зле.

Харківська „Робітнича газета Пролетар“ справам літератури та мистецтва одяла аж 3 сторінки, з них дві — про розвиток та досягнення післяжовтневої літератури. Цікава стаття М. Гука „Етапи української жовтневої літератури“, оздоблена обкладинками перших рядянських художньо-мистецьких альманахів та журналів („Мистецтво“, „Арена“, „Шляхи мистецтва“, „Жовтень“). Другу сторінку присвячено пам'яті В. Блакитного й Чумака та коротким заміткам про письменників П. Панча, В. Сосюри і Ан. Головка, що їхні твори нагороджено прем'ями на жовтневому конкурсі.

Третя сторінка — про революцію в театрі („Березиль і театр ім. Франка“) та фантазія П. Лісового „Через ? років“.

Коли б не надзвичайно кепський друк, поганий папір і неясні цілком фото — ці сторінки були б дуже цікавими. А так, як вони вийшли з друкарні, їх навряд чи зміг дочитати читач до кінця. А жаль, бо з усіх газет в „Робіт. Газ. Пролетар“ це чи не найповніший і найцікавіший нарис з історії української літератури після революції.

Дуже цікавий матеріал подали великі центральні газети „Вісти“ й „Комуніст“. Як і належить, тут знаходимо оцінку наших досягнень на культурному фронті, зокрема і в літературі (статті В. Коряка, Б. Коваленка). Правда, ст. Б. Коваленка в „К. і Побут“ далеко від того дійсного повного й глибокого аналізу наших досягнень. Це власне — розмова з приводу.

Як бачимо, в газетях подано досить слабкий художній матеріал, подано його невміло, без належного редакційного оброблення.

ВІКНА ПОВОЛІ РОЗЧИНЯЮТЬСЯ¹⁾

В. Сонцівт

Аж тепер нарешті можна сказати, що Західня Україна, а зокрема Галичина, мають як слід поставлений і живий сучасний журнал-газету, що носить показову назву „Вікна“, і що її редагує відомий і у нас поет Василь Бобинський.

Цей журнал-газета рідний нам всім своїм еством і тому ми його так щиро вітаємо. Трудяще населення Західньої України має хоч трошки розчинене вікно, звідки до нього доходитиме художнє свіже повітря, що набралось кисню на узгір'ях революції. Ми по тону, по захвату і певності почуваємо, що ці „вікна“ одкриті в наш бік, в бік Сходу, звідки як відомо іде тепле червоне життєдайне сонце.

„Вікна“... Треба їх нам, великих і ясних, треба їх багато, треба негайно. Треба їх розчинити навстіж — так починаються перші слова першого номеру журналу „Вікна“, що виходить

На жаль, наші газети і досі не врахували того великого інтересу до художнього слова, який єсть на селі. Газети й досі не зуміли як слід згуртувати навколо себе молоді революційно-селянські письменницькі сили. Літературні сторінки випадкові, розхристані, без системи.

В той же час хоч і багато на Україні літературних журналів, у них тиражі малі, ціна висока. Цих журналів до села мало доходить. Виходить, що й досі (і певні ми — ще довго буде так!) газета є єдиним засобом зв'язатися з селом, вибрати звідти кращі творчі сили, допомогти їм себе виявити та розвинути. Деякі газети уже завели постійні літсторінки (Ростов-Дон, Біла Церква, Глухів, Шепетівка, єсть чутки, що „Рад. Село“ буде давати таку сторінку) і це добре. Користь від цього велика.

Треба дати трибуну для нових, ще зелених сил. Треба разом з політвихованням провадити й виховання художнє, знайомити селянство з новинами літературно-мистецькими, показувати їм нових, революційних письменників — цю роботу повинні й в сили виконати наші газети. Газета мусить допомогти організації на місцях гуртків в молодих письменників, це велике й серйозне завдання. І воно вже по силі нашим газетам на 11-му році Жовтневої революції.

Газети наші — це свідок того величезного зросту творчих сил, величезного попиту на культуру, свідок багатомільйонного потягу до знання й творчої праці.

Цей факт, неясний і неспоглядний хіба для найдурніших наших класових ворогів: рештків петлюрівських погромних банд та чорної сотні, вже самий це факт — прекрасна запорука буйного розвитку й поступу Радянської культури.

у Львові, і далі пишеться там: „Треба розчинити, бо вже довго, дуже довго не доходить до нас шум бунтарського, житейського моря, ані не можуть передертися до нашого ока величаві красиви залиті гарячим сонцем.“

Живемо в підземеллі, як кроти, Ми, що молотом і чепігами правимо.

Спихають нас туди ті, що раді жити з нашої праці“.

От що каже цей журнал.

Ви чуєте в цих словах чітку і ясну класову позицію, яка ховається, примушена ховатись од польської цензури за ці алегоричні і досить ясні кожному трудящому слова. Журнал „Культура“, що виходить у Львові і що ці самі слова говорить не так алегорично — зараз цей журнал задушено польською цензурою. І от „Вікна“ переходять на иншу, як кажуть, езопівському, байкарську мову.

Але, коли журнал каже що: „стоїмо міцно обидва ногами на землі, не признаємо жодного раю поза землею. Віримо лише в одно

¹⁾ „Вікна“ місячний газета-журнал. Редактор: Василь Бобинський, № 1. Львів. 1927.

пекло, пекло визиску людини людиною. Але віримо теж, що це пекло не вічне. Доказ перед нами". І коли ці слова пише придумана панським чоботом у Польщі галицька літературна сила, то ми розуміємо, що за цими словами ховається, розуміють і ті мільйони трудящих, для яких прорубуються такі вікна.

Повторюємо: журнал прекрасно підбрав й інші свої матеріали. Журнал гарно зверстаний і добре видрукований. Журнал „Вікна“ має в собі цікавий матеріал як західно-українських письменників, так і письменників радянської України та чужоземних у добрих перекладах.

Слідом за вступною статтю, зміст якої ви вже чули, уміщено нарис Егона Кіша під назвою: „Там де жив баніт“, деб-то позбавлений прав вигнанець. І тут змальовано обстановку в якій жив і працював у Швейцарії Володимир Ілліч Ленін до свого повороту в Росію у 1917 р. Постає і побутові риси з життя Леніна тут змальовано кріз сприйняття шевця Камерера, що його коміриком був Ленін.

„Коли вони виїздили, каже Камерер, пан Ульянов спалив цілу гору листів і часописів, не міг же я брати це до нової хати, а що з нього стане в Росії такий грубий звір, цього я ніколи і не подумав би, кленуся вам“. І от крізь таке немудре оповідання шевця подаються риси характеру Леніна і його дружини Крупської, їхньої кімнати, страв і т. ін.

Далі йде балада про дві гипсові маски Сако і Ванцеті, написана Бобинським. Оповідання-спогад нового галицького прозаїка Степана Тудора про дні жовтня на Радянській Україні, а саме в Таращі і в Черкасах. Цей молодий автор уміє дати малюнок, уміє показати річ у соковитому образі. Так наприклад відношення до полонених навіть у перші дні лютневої революції Тудор малює такими образами: „Предметом нашої любови

була вільна Україна. Але в любовній практиці приймала вона супроти нас обличчя безмежної сірої маси. Ставав ото хто небудь з нас перед нею і витягав до неї на долоні своє горюче серце. Тим часом піднімалася з товпи чорна тверда долоня і накривала те серце вонючою, фронтовою папахою“. Цей образ — характеристика відношень до полоненого зроблений чудесно.

Далі йде статейка Габарю про автора книжки „Тіль Уйленшпігель“ Шарля де Костера і подано чудесні уривки з самої книжки. В цих уривках виступає не тільки боротьба з соціальним і національним гнітом, що її вели в середньовіччі фламандці, а ясно можна всі риси цієї боротьби перенести на сучасні Галичину, Волинь і Буковину. Цей геніальний твір де Костера написаний з великим сарказмом, ліризмом і любов'ю, як найкраще підходить до західно-української аудиторії. Ми не станемо розбирати вдало підібраних передруків з наших радянських письменників як Шкурупій, Панч, Влизько, твори яких уменшені в № 1 журналу „Вікна“. Ми зупинимось тільки побіжно на статейному матеріалі. Тут і нарис про кращого сучасного європейського революційного художника Мазереея з репродукцією низки його гравюр і стаття про відомого письменника Панаїто Істраті, що приїхав і працює тепер в Рад. Союзі та одне оповідання цього письменника. Статейка про Панча в якій останнього рівняють до Істраті. І нарешті стаття про Московський Центральний Інститут праці, критична стаття Горішнього про Львівський журнал „Життя і знання“, стаття Кера про „Пантеон Мізків“ що його засновано в Москві, стаття про довговічні дерева, і нарешті містечька й культурна хроніка — це все говорить про широчінь інтересів журналу „Вікна“, про умілость редактури і правильну установку.

Побажаємо журналові „Вікна“ продовжувати діло так же славно, як його розпочато.

КНИЖКИ, НАДІСЛАНІ ДО РЕДАКЦІЇ НА РЕЦЕНЗІЮ

Видання Книгоспілки

О. Досвітній. Хто? — роман ц. 1 крб. 60 коп.

Франко І. Твори т. XVII („Великий шум“ — повість) ц. 75 коп.

Леся Українка. Твори т. I, II, III, IV ц. 1 крб. 70 коп.

Свидницький. Люборацькі — повість ц. 1 крб. 35 коп.

Рання Українська драма ц. 1 крб. 60 к.

Фрік. В обіймах полярної ночі ст. 118 ц. 65 коп.

Г. Коцюба. Свято на будняк — оповідання, ціна 1 крб.

О. Пушкін. Вибрані твори ц. 2 крб. 25 к.

Видання ДВУ

Я. Кальницький. Жид — оповідання, ц. 5 коп.

Остап Вишня. Походження світу — гумор.

І. Франко. Вівчар — оповідання, ц. 5 к. П. Бляхін. Діти Червоної землі — повість, ц. 35 коп.

А. Любченко. Нечистий — оповідання ц. 5 коп.

В. Винниченко. Соняшна машина ч. 1, II ц. 1 крб. 80 коп. (кожної частини).

К. Анищенко. Баланс — оповідання.

В. Поліщук. Козуб ягід — афорізми, бризки мислі.

Д. Лондон. Серця трьох — роман ц. 2 крб. 50 коп.

М. Хвильовий. Твори т. I — ціна 1 крб. 80 коп.

С. Васильченко. Вибрані твори.

Журнали

Червоний Шлях ч. 9 — 10, 11.

Життя й революція ч. 9, 10 — 11.

Музика ч. 1, 2, 31. 1927 р.

Зоря ч. 8, 9, 10 — 11, 12.

Літературна газета ч. 18.

Полымя (Білорусь) ч. 7, 8.

ХРОНІКА

У ПЛУЗИ

В ЦК Плугу

На останніх засіданнях ЦК Спілки „Плуг“ на яких завжди було чимало плужан харківської групи розглянено й ухвалено низку питань.

До членів спілки прийнято двох нових письменників: Казку Аркадія (Одеса) та Дорошенка Юхима (Харків).

Поруч з цим прийнято до відомої заяви тов. І. Багряного (Київ) і В. Чередниченко (Харків) про вихід зі спілки „Плуг“.

В зв'язку з організацією при інституті ім. Шевченка кабінета жовтневої літератури ухвалено організувати в цьому кабінеті плужанську витрину з творами членів спілки. Ухвалено також до цього інституту передати найціннішу частину архіву, що зберігається при спілці Плуґ.

Плужанські „п'ятниці“

Що-п'ятниці — плужанський день. Цього дня увечері в клубі ім. Блакитного можна завжди побачити майже всіх плужан харківської групи.

З восьмої години починає працювати плужанська студія. До цього часу (від літньої перерви) вже відбулося 12 таких п'ятниць. На цих п'ятницях було зачитано в рукописах й обговорено твори:

О. Ясного. „Шевченкова мова“ — комедія (вийшла окремою книжкою „В-во „Плужанин“) та „Олена в опозиції“ — комедія; В. Минка — „Її усмішка“ видруковано („Все-світ“), „Фізкультурниця“ — оповідання („Ком. Укр.“) та „Аліма“ — оповідання („Плужанин“); В. Гжидького — дитяче оповідання з галицького життя „Юркове дитинство“; В. Нефедіна „Будні“ — повість („Плужанин“); П. Боронина. „Мамо скажи“ — дитяче оповідання; С. Божка. „Сполохи“ — частина роману („Плужанин“), П. Хуторського. „Гнат Чубук“ — оповідання та „Лист“ — оповідання, С. Пилипенка. „Товариська послуга“ — оповідання („Плуг“) та інші.

Крім плужан читали свої твори: Яволовська, Косенко, Сергіїв та інші.

Не лише п'ятницями обмежується наші плужани. Час від часу у клубі Блакитного влашто-

вуються літературні вечори плужан. Так було влаштовано вечір письменниці О. Свекли, на якому вона читала свою повість з молдавського життя „Бадика“; А. Головка — читав пролог до роману „Три сини“, О. Ясного — читав комедію „Шевченкова мова“, С. Божка — читав уривок з роману „Сполохи“. Силами і заходами плужан було влаштовано вечір білоруської літератури, де з доповіддю про історію та сучасний стан білоруської літератури виступив С. Пилипенко. Після доповіді С. Пилипенко зачитав декілька байок білоруського байкаря Крапіви в перекладі українською мовою; Биковець М. поділився своїми враженнями з подорожі по Білорусі, а Л. Кардиналовська (не член Плуґу) зачитала твір білоруського письменника Зарецького Михася в перекладі на українську мову, під назвою „42 документи“.

Почалися виступи плужан і для ширшої аудиторії. Найвдаліше прошла вечірка, про яку містимо допис учасника її:

Плужани у наймитів

Напередодні нового року, так годин в 3 — 4 дня раптом телефоном запрохання Панову: організуйте літвечірку для курсантів-наймитів і наймичок, що зустрічають новий рік.

— Згода! — і за пів-години вже організовано невеличку групу письменників для виступу, складено програм вечірки. А у вечорі під новий рік — плужани у наймитів. Аудиторія душ 70 — переважно низовий актив спілки. Починається вечірка традиційним вступним словом А. Панова і не менш традиційним віршем його „Наймит“. Аудиторія зустрічає виступ тепло і привітно.

Жваво реагують наймити й на уривки з роману С. Божка „Сполохи“, що розгортають життя і побут дореволюційних заробітчани у економії, дореволюційне село з його боротьбою бідноти з багатіями, а цих останніх поміж себе за владу.

Невпинний сміх викликають гуморески Юх. Гедзя („Отчайдушні беки“ та Антопіні Ко „Союзна людина“), особливо велике вражіння на присутніх справили гуморески Капельгородського „Брат“ та інші, що були виконані

артистом театру „Березіль“ т. Д. Козачківським.

Представники профспілки дякували, а потім всі гургом пішли на товаринську вечерю.

Характерно, що як тільки ми прийшли, наймити поглядали на нас косо, як на „чужих“, але після вечірки нас обступили

тісним колом, а очі такі у всіх веселі й привітні.

Прощалися щиро: ми раді з теплої зустрічі з с.-г. пролетаріатом, а вони з того, що революційна селянська література не забуває про свою „базу“.

С.

В КООПЕРАТИВНОМУ ВИДАВНИЧОМУ ТОВАРИСТВІ ПИСЬМЕННИКІВ „ПЛУЖАНИН“

18-го грудня 1927 р. в будинкові літератури ім. Блакитного відбулися загальні річні збори в - ва— „Плужанин“. Ці збори були, так би мовити річним ювілеєм молодого т-ва. З невеличкої ініціативної групи письменників у листопаді 1926 р. виросло в - во, в якому за рік стало 103 члени. З них переважну кількість складають письменники — 47 чоловіків. Останні поділяються так: журналістів — 20 чоловік, педагогів — 14, політосвіт освіт робітників — 2, кооператорів — 2, художників — 2, кіносценаристів — 1, професорів — 5, студентів — 1, червоноармійців — 1, композиторів — 1, окремих організацій — 4 й інших — 3.

За відчутний період було видано 29 назов на 35 друкованих аркушів. З них: поезій — 6 книжок, гумористичних в серії — „Весела книжка“ — 15, різних — 8,

Загальний тираж складає 120.000 примірників або 142.000 відбитків. Пересічний тираж кожної книжки — 4.000.

На 1927/28 операційний рік ухвалено видати до 80 друкованих аркушів. Орієнтовочно по серіях: художня бібліотека — 15 арк., „Весела книжка“ — 15/17 аркуш., поезії — 6/8, п'єси 8/10, і різні — 25/30 аркуш.

Уже вийшли з друку в серії „художня бібліотека“ — „Пасики Степу“ А. Головка з портретом автора, біографічною й бібліографічною заміткою, на 3 аркуші. В цій серії в такий самий спосіб мають вийти в найближчому часі ще такі книжки: „Метеола“ Дукина М., „Земля парує“ — Алешка В., „Біла малпа“ — Ірчана М., „Вишневі усмішки кооперативні“ — Ейшні О. (другий наклад).

В гумористичній серії вийшли: „Гей, не дивуйте“ — Капельгородського П., „Шевченкова мова“ — Ясного. О. „Короїди“ — Карабана, „Жива реклама“ — Ванченка. Незабаром виходять: „Ех, товариші“... — Чечвянського „Чухраїнци“ — Остапа Вишні, „Українізуємось“ (4-те видання.) „Чухраїнци“ будуть дані додатком до цього № журналу річним передплатникам. Готуються до друку: „Не хочеш, та повірши“ — Кутківського, гуморески — Золотарьова, Бондаренка. АнтошіКо й інших.

На зборах обрано також нове правління в складі т. т. Панова (голова), Гака (заступник голови), Пилипенка та Кириленка (члени провління), Мінка (секретар). Кандидати: Самуш (скарбник), Крига. До ревіз - комісії обрано т. т. Биковця, Юрезанського та Стрільцова.

ЮВІЛЕЙ В. І. АЛЕШКА

19 грудня в будинкові літератури ім. В. Блакитного відбулося шанування двадцятилітнього ювілея члена спілки „Плуг“ Василя Алешка.

Народився ювілянт 1889 р. 12 лютого в м. Сумах в родині ремісника - робітника.

Після початкової школи скінчив сільсько-господарську (1907 року), працював на агрономічній роботі, живучи постійно в селі. Це дало змогу вивчити селянський побут, життя села. З початку революції перейшов виключно на літературно - газетярську роботу.

Протягом останніх 5 років В. Алешко працює в окружній газеті м. Суми „Плуг і молот“, видаючи вільний час літературній роботі (написи, оповідання, фейлетони). Проробив чималу роботу для утворення перших робселькорівських лав на Сумщині. Зв'язок із селом міцний: щоденне листування, бесіди з робселькорами, відвідування села, мандрівки-подорожі по глухих закутках землі радянської, що дає багато вражень, збагачує життєвий досвід, дає багатющий матеріал для літературної роботи.

Перший віршований твір: „По весні я чув пісні“ був надрукований в журналі „Рідний Край“ (Київ) 1907 року. Далі вірші, написи,

оповідання, фейлетони друкували: „Рідний Край“, „Рада“, „Українська Хата“, Літ. Наук. Вісн., „Українська Муза“, „Терновий Вінок“, „Засів“, „Хлібороб“, „Рілля“, „Огні“, „Маяк“, „Дніпрові Хвилі“, „Шлях“, „Мистецтво“, „Шляхи Мистецтва“, „Театральні Вісти“, „Літ. Наука. Мистецтво“, „Червоний Шлях“, „Вісти“ „Селянська Біднота“, „Селянська Правда“, „Всесвіт“, „Культура і Побут“. „Плужанин“, альм. „Плуг“, „Пламя“, „Селянський Будинок“, „Серп і Молот“ „Радянський Селянин“, „Більшовик“, „Комуніст“, „Робоча газета Пролетар“, „Знамя Труда“, „Плуг і Молот“ і инш.

Крім того вірші, оповідання, написи вміщені в читанках, декламаторах, збірниках.

Окремими збірками вийшли: Поезії кн. 1; „Димарі в квітниках“, — поема; „Громодар“, — поезії; „Терниця“, „Божественні реп'яхи“ „Кислиці“, — гуморески, та збірка „Степи двітуть“, вибрані поезії 1907 — 1927 (В - ння ДВУ).

Шанування ювілянта прибрало певної урочистості.

Доповідачі, що виступали на цих урочистих зборах дуже влучно схарактеризували письменника:

„20 років літературної, газетної й громадської, вельми корисної роботи“.

В. Алешко на своєму ювілеї

У вступному слові т. Пилипенко відзначив громадсько-політичне значіння роботи письменника, його щире і віддане злиття в роботі з роботою комуністичної партії та радянської влади.

Цікаву й докладну розвідку про Алешкову поетичну творчість виголосив проф. О. І. Білецький.

Вийшовши з села, переборовши на своєму життєвому й творчому шляху численні труднощі, Алешко а-ні разу не втратив віри в життя, не розчарувався в ньому і мінорним, занепадницьким мотивам, що так густо рясніли в дожовтневій українській літературі, протиставив свій буйний мажор, свою безковечну віру в кращий прийдешній час. І коли цей час прийшов, коли вдарили громи Жовтня, — Алешко з запалом, без будь-яких вагань, прийняв його. Жовтнева революція спричинилася до розгортання Алешкового поетичного таланту, який ще не згас і який, напевно, дасть ще не одно підтвердження свого творчого виявлення.

Констатувавши, що Алешко, як поет кілька часу тому поступився перед Алешком - журналістом, проф. Білецький звернувся до ювілянта з проханням — повернутися в лави творців поетичного слова.

На збори завітала в повному складі рада спілки пролетарських письменників України, що її пленум саме тоді відбувався. Представник ВУСПП'у тов. Кулик, передаючи плузининові Алешкові привітання від організації пролетарських письменників, зазначив потребу консолідації радянських творців художнього слова. І тут же на зборах виголосив щойно ухвалений пленумом ради ВУСПП'у маніфест з закликом до радянських революційних письменників України утворити федерацію.

Цей заклик зустрів щирю підтримку серед присутніх на зборах письменників, які відповіли на нього довгими й бурхливими оплесками.

Вечір закінчився концертом.

ЯК СВЯТКУВАЛИ ЮВІЛЕЙ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ

Протягом листопаду — грудня місяців минулого 1927 р. українські наукові та літературні заклади й організації святкували 40-ліття літературної діяльності видатної української письменниці Ольги Кобилянської.

Правда, ще й до цього часу її дуже мало знають на нашій наддніпрянській Україні, бо письменниця увесь час жила в Західній Україні і її твори за часів царату просто таки не мали можливості потрапити до українського читача.

Тепер же, коли наш читач культурно зріс і вимагає грубшої книжки, кооперативне видавництво „Рух“ почало видавати повну збірку творів О. Кобилянської (досі вийшли: „Царівна“, „У неділю рано зілля копала“, „Нюба“, „За ситуаціями“ і „Людина“ — (ювілейне видання з автобіографією Кобилянської)).

Для переведення святкування у Коломії та Львові (Західна Україна) було утворено спеціальні ювілейні комітети. Багато перешкод зазнали вони під час переведення підготовчої роботи, (як зразок, зазначимо конфіскату в журналі „Жіноча доля“, що виходить у Коломії, навіть, об'яви про те, які твори треба перечитати, щоб детально ознайомитись із творчістю письменниці). Але все ж таки комітети довели свою роботу до кінця й святкують ювілей лише з великим запі-

зненням. У останньому числі журналу „Жіноча доля“ натрапляємо на оповістку, що повідомляє про ювілей свято О. Кобилянської в Коломії, яке має відбутись аж 2 січня 1928 р. (уже два рази це свято в Коломії відкладалось). На свято приїде сама ювілянтка. На свято прибудуть делегати від жіночих товариств, (а їх такі по західній Україні чимало) та шкільна молодь.

На нашій же, Радянській Україні, свято пройшло урочисто й вчасно.

Ще у листопаді місяці комісія західних українських земель Української Академії Наук влаштувала ювілейне засідання на честь О. Кобилянської. Голова зборів академик М. С. Грушевський у короткому вступному слові оголосив між иншим телеграму, що її одержала перед самим початком засідання. Історична секція УАН від голови Наукового товариства у Львові академіка Л. О. Студинського, яка спростовує чутки про смерть О. Кобилянської. (Між иншим за де-кілька день до святкування ювілею почались ширитись чутки про смерть Кобилянської, в зв'язку з чим УАН запитала телеграфно Львівське Наук. Т-во). З доповідями про культурний і економічний розвиток Буковини в ті часи, коли там перебувала й працювала ювілянтка, виступили аспірант О. Павлик

та кандидат катедри В. Лостадук. Дуже цінкову літературну характеристику та біографічні дані подав Ст. Гавський, що особисто був знайомий з письменницею.

Такі ж збори було організовано і в Харкові (українською секцією катедри історії літератури) і в інших містах не лише по наукових

Ольга Кобилянська

закладах, але й по клубах, сельбудинках та школах. Силу телеграм та листів одержала ювілянтка з УСРР Наркомос УСРР т. Скрипник, між иншим писав: „Вітаючи Вас з 40-літнім ювілеем вашої літературної діяльності Наркомос України відзначає її значіння та вагу для українського культурного процесу... Ми певні, що Ваша письменницька діяльність і далі буде присвячена інтересам трудящих мас. Бажаючи Вам сили й успіху в дальшій роботі, Наркомос для забезпечення Вас про-

водить через уряд України призначення Вам постійної пенсії“.

Одержала О. Кобилянська також телеграми від Української Академії Наук, літературних організацій та окремих письменників.

Наша періодична преса також відзначила це культурне свято, де-які журнали за 1927 р. як от „Плужанин“ (ч. 9—10), „Зоря“ (ч. 12), „Світ“ ч. (21—22), „Жіноча доля“ (Коломия ч. 20) та інші, просто цілком присвячені ювілянтці. Трохи слабше відгукнулися наші газети, лише де-не-де потрапиш на маленьку заміточку, що, мовляв, там і там одсвятковано ювілея О. Кобилянської.

Але свято-святком, а черед нашими освітніми установами повстало невідкладне завдання не лише духовно задовольнити ювілянтку, але допомогти їй якимось і матеріально. Бо О. Кобилянська зараз якраз дуже потребує цієї допомоги, живе вона з ласки у своїх родичів, помешкання мале, а до того ще й сире. Та й сама вона вже квола. Про це якраз спогадує М. Загавич-Зацерковна в журналі „Жіноча Доля“ (Коломия ч. 20 р. 1927), що бачила минулого року письменницю:

„... Ті самі кари очі, ту саму фризур (постать) побачила я тепер. Та це було перше вражіння, здалека, — зблизька я запримітила, як час і життя полишили на ній свої сліди. Очі запалися глибоко в голову, волосся припорошене білим, лице пофалдоване, мізерне, ходить при допомозі палиці“.

Ото ж допомогти нашій ювілянтці десь мати затишний куток і тим сприяти появленню ще де-кільки новим творбм і було черговим завданням, що поставили перед собою наші культурні установи.

Розв'язано його, поки що, в такий спосіб: за гонорар, що має одержати письменниця з видання своїх творів накладом в-ва „Книгоспілки“, буде набуто будинок десь в Чернівцях. Наркомос УСРР порушує питання про призначення постійної допомоги-пенсії письменниці, на яку б вона мала змогу прожити й увесь вільний час віддавати такій дорогій для неї справі — як творенню української літератури.

Мусь

ЩО ЧИТАЄ ОДЕЩИНА

Про Одесу іноді, жартуючи; кажуть: „Як би це її — маму-Одесу — та прилучити до України?“ І справді: за одеськими відомостями в самій Одесі налічується лише 70% українців на 45% росіян, 41% євреїв та 70% інших національностей. Цілком природно, що й процес українізації в Одесі й на Одещині зустрічається з труднощами більшими, ніж по інших місцевостях. Своєрідний характер Одеси яскраво відбивається й на смаку її читачів — найбільшою популярністю користується література перекладна, а з-посеред неї — американська.

Одеський кабінет політосвітобінника в осени перевів анкетне обслідування 20.000 видач книг по фабрично-заводських книго-

збірнях (за 4 місяці). З цих видач 43% припадає на літературу оригінальну; 5% — на перекладну, при чому обертається книжка оригінальна п'ять разів за цей час, а перекладна аж вісім разів.

Найпопулярніших авторів вибрано 25, — що на їхні твори був попит за 4 місяці більший, ніж 250 разів.

Серед них.

- 1) американських . . . 3 — видач 5200
- 2) російських . . . 11 — видач 4200
- 3) англійських . . . 3 — видач 1700
- 4) українських . . . 3 — видач 1100
- 5) французьких . . . 3 — видач 900
- 6) німецьких . . . 2 — видач 800